

25

**БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ
КОНВЕНЦИЯ ВА УНИНГ ФАКУЛЬТАТИВ
ПРОТОКОЛЛАРИ**

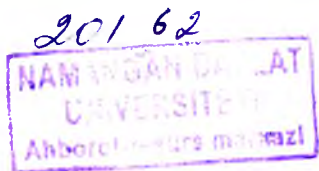
ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА
УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
МИЛЛИЙ МАРКАЗИ

unicef
UNITE FOR CHILDREN

**Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси
Миллий маркази**

**БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ Тўғрисидаги
КОНВЕНЦИЯ ВА УНИНГ ФАКУЛЬТАТИВ
ПРОТОКОЛЛАРИ**

Ўзбекча нашр учун маъсул муҳаррир
профессор А.Х.САИДОВ

Тошкент - 2009

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ва унинг Факультатив протоколлари. / Ўзбекча нашр учун маъсул муҳаррир А.Х.Саидов. – Т.: Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази, 2009. - 72 бет

Бола ҳуқуқларига оид асосий ҳалқаро ҳужжатлардан бири бу Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан қабул қилинган Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциядир. Конвенция бола ҳуқуқларини ҳимоялаш ва таъминлаш бўйича асосий принципларни ўзида мужассам этган ва иштирокчи-давлатлар учун йўналтирувчи ҳамда мажбурий хусусиятга эга бўлган халқаро шартнома ҳисобланади. Конвенцияга кўшимча қилиб иккита протокол - Болаларнинг қуролли можароларда иштирокига тааллуқли Факультатив протокол ҳамда Болалар савдоси, болалар фоҳишабозлиги ва болалар порнографиясига тааллуқли Факультатив протоколлар қабул қилинди. Ушбу Факультатив протоколларда Конвенция гояларини ривожлантириб, унга кўшимча равишда болалар ҳимояси турли жиҳатлардан кучайтирилган.

“Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ва унинг Факультатив протоколлари” деб номланган мазкур нашрда бола ҳуқуқларига оид ва бола ҳуқуқлари бўйича халқаро кодекс, деб аталувчи мазкур учта асосий ҳужжатларнинг ўзбекча матнлари жамланган.

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг Факультатив протоколлари Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази Бош консултанти Д.Б.Тўраев томонидан ўзбек тилига таржима қилинган.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази ЮНИСЕФнинг Ўзбекистондаги ваколатхонасига ва шахсан Махбуб Шарифга ушбу тўпламни нашр этишда амалий ёрдами учун миннатдорчилик билдиради.

© **Инсон ҳуқуқлари бўйича
Ўзбекистон Республикаси
Миллий маркази, 2009**

Мундарижа

Сўз боши.....	4
Бола ҳуқуқлари бўйича халқаро кодекс.....	7
Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция.....	11
Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияга доир, болаларнинг қуролли можароларда иштирокига тааллуқли Факультатив протокол.....	47
Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияга доир, болалар савдоси, болалар фоҳишабозлиги ва болалар порнографиясига тааллуқли Факультатив протокол.....	57

СЎЗ БОШИ

Мустақилликка эришгандан буён Ўзбекистон ўз болалари муҳофазаси ва уларнинг асосий ҳуқуқларини таъминлашда олға силжиб келмоқда. Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция Ўзбекистон кўшилган инсон ҳуқуқларига оид дастлабки халқаро ҳужжатлардан бири эди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти 2008 йилни Ёшлар йили деб эълон қилди; бу йил Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 60 йиллиги ҳам байрам қилинди. 2008 йилда Ўзбекистон парламенти Халқаро меҳнат ташкилотининг ишга кириш учун энг кам ёш ва болалар меҳнатининг энг ёмон шакллариغا барҳам беришга бағишланган № 138 ва № 182 конвенцияларини ҳамда Одам савдоси тўғрисидаги Палермо Протоколини ратификация қилди. Ўзбекистон миллий қонунчиликнинг халқаро стандартларга уйғунлигини таъминлаш сари дадил олға силжиётганини ЮНИСЕФ қизиқиш билан кузатиб бормоқда. Бола ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳамда Одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳам шу йил қабул қилинди.

2006 йилда БМТнинг Бола ҳуқуқлари қўмитаси Ўзбекистоннинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ижроси бўйича иккинчи миллий маърузасига жавобан якуний тавсияларида Ўзбекистон учун қатор тавсиялар берди.

Асосий тавсия мазкур нашрда чоп этилган Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг икки Факультатив протоколи - Болаларнинг қуролли можароларда иштирокига тааллуқли Факультатив протокол ва Болалар савдоси, болалар фоҳишабозлиги ва болалар порнографиясига тааллуқли Факультатив протокол ратификациясидан иборат. Бу протоколлар Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги

конвенцияни болалар муҳофазаси бўйича турли жиҳатлардан тўлдириб туради. Улар ҳар доим бутун шартнома нуқтаи назаридан талқин қилиниши лозим ва ушбу ҳолда камситмаслик тамойиллари, боланинг манфаатлари ва иштироки тамойиллари қўлланиши зарур.

Факультатив протоколларда болаларни жинсий эксплуатация қилиш ва қуролли можароларга аралашувидан ҳимоя чоралари кучайтирилган. Улар бола манфаатларини энг афзал тарафдан муҳофаза қилишга қаратилган. Улар ҳар бир бола учун ҳурмат, боланинг ҳаётга бўлган ҳукуки муҳофазаси, болалар кадр-киммати, шахсий ҳаёти ва етук фуқаро бўлиб етишишга имкониятларни таъминлайди. Факультатив протоколларда болаларни қийноқ ва салбий муносабатнинг бошқа шаклларидан ҳимоялаш, айниқса ҳимоясиз болалар, жумладан кўчада яшаётган, қочоқ ва бошпана қидираётган болаларни муҳофаза қилиш чоралари кўзда тутилган. Бундай болалар ахлоқий жиноятга тенг бўлган сексуал эксплуатация мақсадида одам савдоси ва қулчилик каби эксплуатациянинг даҳшатли кўринишлари олдида айниқса ожиздир.

ЮНИСЕФнинг фикрича, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганлигининг 60 йиллигига бағишланган тадбирлар дастури тўғрисидаги Фармонида кўзда тутилган Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция Факультатив протоколларининг ратификацияси энг ожиз болаларни янада афзалроқ муҳофаза қилиш учун ҳуқуқий асосларни янада кучайтиради. Бундай саъй-ҳаракатларни эса ЮНИСЕФ албатта қўллаб-қувватлайди.

Самарали қонунчилик болаларни ҳимояловчи муҳит яратишда биринчи қадамдир. Икки Факультатив протоколларнинг ратификацияси унга сари яна бир ижобий қадам бўлиши тайин. Очик муҳокама, мавжуд қонунчиликнинг татбиқи, самарали мониторинг механизмлари, болалар билан ишлаётган ходимлар

кўникмалари ҳамда болалар учун ижтимоий хизматларнинг мавжудлиги ҳимояловчи муҳитнинг бошқа таркибий қисмларидир.

ЮНИСЕФ болаларни ҳимояловчи муҳит яратиш ҳар бир шахснинг масъулияти эканлигини эътироф этади. Кучли сиёсий эътибор бирламчи талаблардан биридир; лекин маҳаллий давлат органлари, диний ва жамоат тузилмалари раҳбарлари, хусусий сектор, болалар ва оилаларнинг садоқат билан иштироқи ҳам, ҳеч шубҳасиз, муҳимдир. Болаларни самарали ҳимоя қилиш ва уларга жамият таклиф қилиши мумкин бўлган имкониятларнинг энг сараларини таъминлаш мақсадида жамиятнинг барча табақалари болалар ҳуқуқлари ҳақида хабардор бўлишининг аҳамияти катта. Шу маънода, ЮНИСЕФ Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази билан биргаликда Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ва унинг икки Факультатив протоколини ўзбек тилида чоп этмоқда. Умид қиламизки, мазкур нашр ушбу муҳим ҳуқуқий ҳужжатлар ҳақида хабардорликни оширади ва Ўзбекистон болаларининг муҳофазасини янада кучайтиради.

***Маҳбуб ШАРИФ,
ЮНИСЕФнинг Ўзбекистондаги
ваколатхонаси раҳбари***

БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО КОДЕКС

Бола ҳуқуқларини таъминлаш ҳозирги замоннинг глобал муаммоларидан бири бўлиб, уни ҳал этиш билан боғлиқ масалалар жаҳон ҳамжамиятининг доимий диққат-эътиборида турибди. Бу бежиз эмас, чунки ёш авлод жамият таракқиёти ва истиқболини таъминловчи етакчи куч ҳисобланади.

Дунёнинг демократик ва иқтисодий жиҳатдан энг ривожланган давлатларида ҳам вояга етмаганлар орасида жиноятчиликнинг ўсиши, эҳтиёжманд оилаларнинг мавжудлиги, етарлича тиббий хизмат кўрсатилмаслиги оқибатида болалар ўлимининг ортиши, қаровсиз болаларнинг кўпайиши каби салбий ҳолатларни кузатиш мумкин. Бу омиллар болаларга тааллуқли муаммоларни фақат миллий воситалар орқали ҳал этиш мураккаб эканини, аксинча, бу борада бутун жаҳон ҳамжамияти саъй-ҳаракатларини сафарбар қилиш зарурлигини кўрсатмоқда. Айнан шу зарурат бола ҳуқуқларини халқаро-ҳуқуқий ҳимоя қилиш институти юзага келишига сабаб бўлди.

Бола ҳуқуқларини халқаро миқёсда ҳимоя қилиш давлатлар ва халқаро ташкилотларнинг бола ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган ўзаро ҳамжиҳатликдаги саъй-ҳаракатлари тизимидан иборат. Бола ҳуқуқларини халқаро миқёсда ҳимоя қилиш бир неча йўналишда амалга оширилади. Бола ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро стандартларни шакллантириш мақсадида декларациялар, резолюциялар, конвенциялар ишлаб чиқиш, бола ҳуқуқлари ҳимояси бўйича махсус назорат органи тузиш, давлатларнинг миллий қонунчилигини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш, БМТ Болалар жамғармаси – ЮНИСЕФ орқали халқаро кўмак бериш шулар жумласидандир.

ЮНИСЕФ ҳақида гап борганда, у бевосита болалар

муаммолари билан шуғулланадиган халқаро ташкилот эканини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Мазкур ташкилот БМТ Бош Ассамблеясининг 1946 йил 11 декабрда қабул қилинган ЮНИСЕФни таъсис этиш тўғрисидаги резолюциясига мувофиқ ташкил топган бўлиб, мазкур нуфузли органнинг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги илк қадамларидан бири бўлди.

1948 йилда Бош Ассамблея томонидан Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинди. Мазкур Декларация ва 1966 йилдаги инсон ҳуқуқларига доир халқаро пактларда болалар алоҳида ҳимоя объекти ҳисобланиши эътироф этилган қоидалар мустаҳкамлаб қўйилди.

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция БМТ Бош Ассамблеясининг 1989 йил 20 ноябрдаги резолюцияси асосида қабул қилинди ва йигирмата давлат томонидан ратификация қилинганидан сўнг 1990 йил 2 сентябрда кучга кирди. Айни вақтда Конвенцияни 193 мамлакат имзолаган ёхуд мазкур ҳужжатни ратификация қилиш ёки унга қўшилиш орқали Конвенция иштирокчисига айланган.

Ўзбекистон Республикаси Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияни 1992 йил 9 декабрда ратификация қилган. Шу маънода, бу Конвенция мамлакатимиз истиқлолнинг дастлабки даврида қўшилган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлардан биридир. Бугунги кунда Ўзбекистон Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқларни амалга ошириш учун барча чора-тадбирларни изчиллик билан қўллайпти. Ўтган давр мобайнида мамлакатимиз мунтазам равишда Конвенция талаблари ижроси бўйича Миллий маърузаларини тегишли тартибда БМТнинг Бола ҳуқуқлари қўмитасига тақдим этиб келаётир. Болалар ҳуқуқлари тарғиботи доирасида мазкур Конвенция ва бошқа тегишли халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларни давлат тилига таржима қилиш, тўшам ҳамда алоҳида китоблар шаклида нашр этиб кенг тарқатиш йўлга қўйилди.

“Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ва унинг Факультатив протоколлари” деб номланувчи ушбу нашр ана шу йўлдаги яна бир амалий кадамдир. Мазкур тўпламдан Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция, ушбу Конвенцияга қўшимча иккита протокол - Болаларнинг қуролли можароларда иштирокига тааллуқли Факультатив протокол ҳамда Болалар савдоси, болалар фоҳишабозлиги ва болалар порнографиясига тааллуқли Факультатив протоколнинг ўзбекча матни жой олган. Ана шу уч ҳужжатни бола ҳуқуқлари бўйича халқаро кодекс, деб аташ мумкин.

Президентимиз Ислам Каримовнинг шу йил 1 майда эълон қилинган “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганлигининг 60 йиллигига бағишланган тadbирлар дастури тўғрисида”ги фармонида Ўзбекистоннинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг иккита қўшимча протокоliga қўшилиши ташаббуси Ёшлар йилида илгари сурилгани айниқса мақсадга мувофиқ бўлди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ушбу иккита қўшимча протоколни 2008 йил 10 ноябрда, Сенат эса 3 декабрда ратификация қилди.

Акмал САИДОВ,
Инсон ҳуқуқлари бўйича
Ўзбекистон Республикаси
Миллий маркази директори,
юримдик фанлар доктори,
профессор

БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ КОНВЕНЦИЯ

1989 йил 20 ноябрда

**Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан
Бош Ассамблеянинг**

44/25-Резолюцияси билан қабул қилинган

ва

1990 йил 2 сентябрда кучга кирган

**Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашнинг 1992
йил 9 декабрдаги №757-ХII Қарори билан мазкур**

Конвенцияга қўшилган

**Ушбу Конвенция 1994 йил 29 июндан Ўзбекистон
Республикасида кучга кирган**

МУҚАДДИМА

Ушбу Конвенцияда иштирокчи-давлатлар,

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Уставида эълон қилинган тамойилларга мувофиқ, жамият барча аъзоларининг ўзига хос бўлган кадр-қиммати, тенг ва ажралмас ҳуқуқлари ер юзасида эркинлик, адолат ва тинчликни таъминлашнинг асоси эканлиги эътироф этилганини ҳисобга олиб,

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг халқлари Уставида инсоннинг асосий ҳуқуқларига, инсон шахсининг шаъни ва кадр-қимматига бўлган ўз ишончларини тасдиқлаганликлари ҳамда ижтимоий тараққиёт ва турмуш шароитларини яхшилаш борасида кўмаклашишга аҳд қилганликларини эътиборга олиб,

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ва инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда ҳар бир инсон мазкур ҳужжатларда кўрсатиб қўйилган ҳуқуқ ҳамда эркинликларга ирки, тана ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ёки бошқа эътиқодлари,

миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкӣ аҳволи, туғилиши ёки бошқа ҳолатлар билан боғлиқ белгиларига кўра ҳар қандай тафовутдан қатъий назар, эга бўлишини эълон қилганлиги ва розилик билдирганлигини эътироф этиб,

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида болалар алоҳида ғамхўрлик ва ёрдам ҳуқуқига эгадирлар, деб эълон қилганлигини эслатиб, жамиятнинг асосий ташкилоти ҳисобланмиш оила ва тиббий муҳитга унинг барча аъзолари, айниқса, болалар ўсиб-улғайишлари ва фаровонликка эга бўлишлари учун жамият доирасидаги мажбуриятларни ўз зиммасига тўлиқ оладиган бўлишига эришиш мақсадида зарур ҳимоя ва ёрдам билан таъминланиши лозим эканлигига ишонч ҳосил қилган ҳолда,

боланинг шахси соғлом ва ҳар томонлама уйғунлашган ҳолда камолоти учун у оила ғамхўрлигида, бахт, меҳр-муҳаббат ва онгли тушуниш вазиятида ўсиши зарурлигини эътироф этиб,

бола жамиятда мустақил ҳаётга тўла тайёрланиши ва Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Уставида эълон қилинган гоялар руҳида, айниқса, тинчлик, кадр-қиммат, сабр-тоқат, эркинлик, тенглик ва бирдамлик руҳида тарбияланиши лозимлигини ҳисобга олиб,

болани мана шундай алоҳида ҳимоя қилиш зарурлиги 1924 йилги Бола ҳуқуқлари Женева декларациясида ва 1959 йил 20 ноябрда БМТнинг Бош Ассамблеяси томонидан қабул қилинган Бола ҳуқуқлари декларациясида кўзда тутилганлигини ва Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пактда (жумладан, 23- ва 24-моддаларда), Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пактда (жумладан, 10-моддада), шунингдек, ихтисослашган муассасалар ҳамда болаларнинг фаровонлиги масалалари билан шугулланувчи халқаро

ташкилотларнинг Уставлари ва тегишли хужжатларида эътироф этилганлигини эътиборга олиб,

Бола ҳуқуқлари декларациясида кўрсатиб ўтилганидек, «бола, агар у жисмоний ва ақлий жиҳатдан камолотга етишмаган бўлса, махсус равишда муҳофаза ва гамхўрликка, бинобарин, тугилгунча ва тугилгандан кейин ҳам муносиб даражадаги ҳуқуқий ҳимояга муҳтож» эканлигини эътиборга олиб,

Ижтимоий ва ҳуқуқий тамойиллар тўғрисидаги декларациянинг болалар ҳимояси ва фаровонлиги, айниқса, болаларни миллий ва халқаро даражаларда тарбиялашга бериш ҳамда асраб олиш пайтидаги ҳимояси ва фаровонлигига доир қоидаларига, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Балоғатга етмаган болаларга нисбатан одил судлов юритишга доир минимал стандарт қоидалари («Пекин қоидалари») ва Фавқулодда ҳолатларда ва қуролли можаролар даврида аёллар ва болаларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги декларация қоидаларига таяниб,

жаҳондаги барча мамлакатларда ниҳоятда оғир шароитларда яшаётган болалар борлиги ҳамда улар алоҳида эътиборга муҳтож эканликларини эътироф этиб,

боланинг ҳимоя қилиниши ва уйғун равишда ривожланиши учун ҳар бир халқнинг анъаналари ва маданий қадриятлари муҳим аҳамият касб этишини муносиб тарзда ҳисобга олиб,

ҳар бир мамлакатда, жумладан, ривожланаётган мамлакатларда болаларнинг турмуш шароитларини яхшилаш учун халқаро ҳамкорлик қилишнинг муҳимлигини эътироф этиб,

қуйидагилар ҳақида қелишиб олдилар:

І ҚИСМ

1-модда

Ушбу Конвенциянинг мақсадлари учун 18 ёшга тўлмаган ҳар бир инсон зоти, агар болага нисбатан қўлланиладиган қонун бўйича у эртароқ балоғатга етмаган бўлса, бола ҳисобланади.

2-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ушбу Конвенцияда ўз таъсир доирасида бўлган ҳар бир бола учун кўзда тутилган барча ҳуқуқларни, ҳеч қандай камситишларсиз, ирки, тана ранги, жиҳси, тили, дини, сиёсий ёки бошқа эътиқодлари, миллий, этник ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкӣ аҳволи, боланинг соғлиғи ва туғилиши, унинг ота-онаси ёки қонуний васийси ёки бирор-бир бошқа ҳолатлардан қатъий назар, ҳурмат қиладилар ҳамда шу ҳуқуқларни таъминлаб берадилар.

2. Иштирокчи-давлатлар бола, унинг ота-онаси, қонуний васийси ёки бошқа оила аъзоларининг қарашлари ёки эътиқодида ўз ифодасини топадиган мақом, фаолият асосида камситиш ёки жазолашнинг барча шаклларида боланинг ҳимоясини таъминлаш учун ҳамма зарур чораларни кўрадилар.

3-модда

1. Болаларга нисбатан барча ҳатти-ҳаракатларда, улар ижтимоий таъминот масалалари билан шуғулланувчи давлат ёки хусусий муассасалар, судлар, маъмурий ёки қонун чиқарувчи органлар томонидан содир этиладими-йўқми, бундан қатъий назар, боланинг манфаатлари яхшироқ таъминланишига биринчи даражали эътибор берилади.

2. Иштирокчи-давлатлар ўз зиммасига болани унинг фаровонлиги учун зарур ҳисобланган ҳимоя ва гамхўрлик билан таъминлаш, бунда унинг ота-онаси, васийси ёки конун бўйича у учун жавобгар саналмиш бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини эътиборда тутишни ҳисобга оладилар ҳамда ана шу мақсадда барча конуний ва маъмурий чора-тадбирларни кўрадилар.

3. Иштирокчи-давлатлар болалар ҳақида гамхўрлик кўрсатиш ёки уларни ҳимоя қилиш учун масъул ҳисобланган органлар, муассасалар ва хизматлар ваколатли органлар томонидан белгилаб қўйилган меъёрларга, хусусан, хавфсизлик ва соғлиқни сақлаш соҳасида ва улардаги ходимларнинг сони ва ишга яроқлилиги, шунингдек, ваколатли назорат олиб бориши нуқтаи назаридан белгиланган меъёрларга жавоб беришларини таъминлайдилар.

4-модда

Иштирокчи-давлатлар ушбу Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқларни амалга ошириш учун барча зарур конуний, маъмурий ва бошқа чораларни кўрадилар. Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларга нисбатан иштирокчи-давлатлар бундай чораларни ўзларида мавжуд бўлган имкониятлар доирасида, мумкин қадар юқори даражада зарурат туғилган тақдирда эса халқаро ҳамкорлик доирасида қабул қиладилар.

5-модда

Иштирокчи-давлатлар ота-онанинг ва тегишли ҳолатларда кенгайтирилган оила аъзолари ёки маҳаллий урф-одатларда кўзда тутилганидек, жамоанинг васийлар ёки конун бўйича бола тарбияси учун жавобгар ҳисобланган бошқа шахсларнинг ушбу Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқларни амалга оширишда муносиб даражада болани

бошқариш ва унга раҳбарлик қилиш ҳамда бу ишни боланинг ривожланиб бораётган қобилиятларига мувофиқ ҳолда бажаришдаги масъулияти, ҳуқуқ ва мажбуриятларини ҳурмат қиладилар.

6-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ҳар бир бола яшаш учун ажралмас ҳуқуққа эга эканлигини эътироф этадилар.

2. Иштирокчи-давлатлар боланинг омон яшаши ва соғлом ривожланиши учун мумкин қадар юқори даражада имконият яратиб берадилар.

7-модда

1. Бола туғилган заҳоти рўйхатга олинади ва туғилган дақиқасидан бошлаб исм билан аталиш ва фуқароликка эга бўлиш, шунингдек, иложи борича, ўз ота-онасини билиш ва уларнинг гамхўрликларидан баҳраманд бўлиш ҳуқуқларини олишга ҳақли ҳисобланади.

2. Иштирокчи-давлатлар бундай ҳуқуқлар ўз миллий қонунчиликларига мувофиқ амалга оширилишини, уларнинг мажбуриятлари шу соҳага тегишли халқаро ҳужжатларга асосан, хусусан, бола бошқа фуқароликка эга бўлмаган тақдирда бажарилишини таъминлайдилар.

8-модда

1. Иштирокчи-давлатлар қонунда кўзда тутилганидек, боланинг ўзига хос хусусиятлари жумладан, фуқаролиги, исми ва оилавий алоқаларини сақлаб қолиш ҳуқуқини ҳурмат қилиш, қонунга зид равишда аралашувга йўл қўймаслик мажбуриятини оладилар.

2. Агар бола ўзига хослик элементларининг бир ёки барча қисмларидан гайриқонуний равишда маҳрум этилган бўлса, иштирокчи-давлатлар унинг бу хусусиятлари тезроқ

тикланиши учун зарур ёрдамда химоялашни таъминлайдилар.

9-модда

1. Иштирокчи-давлатлар бола ўз ота-онасидан уларнинг хохишларига зид равишда айрилиб қолмаслигини таъминлайдилар, ваколатли органлар суд қарорига биноан қўлланилган қонун ва тартиб-русумга мувофиқ тарзда бундай айрилиш боланинг энг яхши манфаатлари йўлида зарур деб топган ҳолатлар бундан мустаснодир. Бундай ажрим, масалан, ота-она болага шафқатсизлик билан муносабатда бўлган ёки унга ғамхўрлик қилмай қўйган ёхуд ота-она алоҳида яшаётган ҳамда бола яшайдиган жойга нисбатан қарор қабул қилиш зарурати пайдо бўлган у ёки бу аниқ ҳолатда зарур бўлиши мумкин.

2. Ушбу модданинг 1-бандига мувофиқ ҳолда ишни ҳар қандай шароитда кўриб чиқиш жараёнида барча манфаатдор томонларга муҳокамада қатнашиш ва ўз нуқтаи назарини баён қилиш имконияти берилади.

3. Иштирокчи-давлатлар ота-онасининг биттаси ёки ҳар икковидан ҳам айрилган боланинг улар билан мунтазам равишда шахсий муносабатлар ва тўғридан-тўғри алоқалар боғлаб туриш ҳуқуқини ҳурмат қиладилар, бундай муносабатлар боланинг энг яхши манфаатларига зид келадиган бўлса бундан мустасно бўлади.

4. Иштирокчи-давлат томонидан қабул қилинган бирор-бир қарор, масалан, ҳибсга олиш, қамаш, сургун қилиш, депортация ёки ота-онадан биттаси ёхуд икковининг ҳам ёки боланинг ўлими (ана шу шахс давлат ихтиёрида бўлган пайтда ҳар қандай сабабга кўра рўй берган ўлим ҳам шунга киради) туфайли содир бўлган бўлса, иштирокчи-давлат ота-онага, болага ёки, агар зарурат туғилса, оиланинг бошқа аъзосига уларнинг илтимосига биноан оиланинг йўқолган аъзоси (аъзолари яшаб турган жой) ҳақида, зарур

ахборотни агар бу боланинг фаровонлигига зиён келтирмайдиган бўлса етказиб беради. Иштирокчи-давлатлар бундай илтимосни кондириш ўз-ўзидан тегишли шахс (шахслар) учун нохуш оқибатларга олиб келмаслигини таъмин этадилар.

10-модда

1. Иштирокчи-давлатларнинг 9-моддадаги 1-банд бўйича мажбуриятига мувофиқ бола ёки унинг ота-онаси оилани бирлаштириш мақсадида иштирокчи-давлатга кириш ёхуд ундан чиқиш учун берган аризалари иштирокчи-давлатлар томонидан ижобий, инсонпарварлик руҳида ва тезкорлик билан кўриб чиқилиши лозим. Иштирокчи-давлатлар бундай илтимослар аризачилар ва уларнинг оила аъзолари учун нохуш оқибатлар келтириб чиқармаслигини таъминлайдилар.

2. Ота-онаси турли давлатларда яшаётган бола алоҳида ҳолатлардан ташқари, отаси ва онаси билан мунтазам равишда шахсий муносабатлар ва тўғридан-тўғри алоқалар боғлаб туриш ҳуқуқига эгадир. Ана шу мақсадда 9-модданинг 2-банди бўйича иштирокчи-давлатларнинг мажбуриятларига мувофиқ иштирокчи-давлатлар боланинг ва ота-онасининг ҳар қандай мамлакатни тарк этиш, жумладан, ўз мамлакатини ташлаб кетиш ва унга қайтиб келиш ҳуқуқини ҳурмат қиладилар. Ҳар қандай мамлакатни тарк этиш ҳуқуқига нисбатан қонунда белгилаб қўйилган ва давлат хавфсизлигини, жамоат тартибини (*ordre public*), аҳолининг соғлиги ва маънавияти ҳамда бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини сақлаш учун зарур ҳисобланган, ушбу Конвенцияда эътироф этилган бошқа ҳуқуқларга мос тушадиган чеклашларгина амалда бўлади.

11-модда

1. Иштирокчи-давлатлар болаларнинг гайриконуний

равишда кўчирилишига ва чет элдан қайтмаслигига қарши кураш олиб бориш учун чора-тадбирлар кўрадилар.

2. Ана шу мақсадда иштирокчи-давлатлар икки томонлама ёки кўп томонлама битимлар тузилишига ёхуд амалдаги битимларга қўшилишга кўмаклашадилар.

12-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ўзининг қарашларини шакллантиришга қодир болага, ана шу қарашларни болага тааллуқли барча масалалар бўйича эркин ифода этиш ҳуқуқини таъминлайдилар, бинобарин, боланинг қарашларига унинг ёши ва етуқлигига мувофиқ муносиб даражада эътибор берилади.

2. Ана шу мақсадда болага, жумладан, болага тааллуқли ҳар қандай суд ёки маъмурий муҳокама пайтида, бевосита, вакил ёхуд тегишли орган орқали миллий қонунчиликнинг процессуал меъёрларида кўзда тутилган тартибда ўзининг фикрларини улар томонидан эшитиш имконияти берилади.

13-модда

1. Бола ўзининг фикрини эркин ифодалаш ҳуқуқига эга: бу ҳуқуқ ҳар қандай турдаги ахборотни, чегарасидан қатъий назар, оғзаки, ёзма ёки босма шаклда, санъат асари кўринишида ёки боланинг танловига кўра бошқа воситалар ёрдамида излаш, олиш ва узатиш эркинлигини ўз ичига олади.

2. Бундай ҳуқуқнинг амалга оширилиши баъзи бир чеклашларга дуч келиши мумкин, бироқ бундай чеклашлар фақат қонунда кўзда тутилган чеклашлардан иборат бўлади. бу қуйидагилар учун зарур:

а) бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва обрўсини ҳурмат қилиш учун;

б) давлат хавфсизлиги ёки жамоат тартибини (ordre

public), аҳолининг соғлиғи ёки маънавиятини муҳофиза қилиш учун.

14-модда

1. Иштирокчи-давлатлар боланинг фикрлаш, виждон ва дин эркинлиги ҳуқуқини ҳурмат қиладилар.

2. Иштирокчи-давлатлар ота-онанинг ҳамда тегишли ҳолатларда қонуний васийларнинг болага унинг ривожланаётган қобилиятларига мувофиқ келадиган усул орқали бола ҳуқуқини амалга оширишда раҳбарлик қилиш ҳуқуқи ва мажбуриятларини ҳурмат қиладилар.

3. Ўз дини ёки эътиқодини тарғиб қилиш эркинлиги фақат қонунда белгиланган ҳамда давлат хавфсизлигини, жамоат тартибини, аҳолининг маънавияти ва соғлиғини сақлаш ёки бошқа шахсларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш учун зарур ҳисоблангандагина чекланиши мумкин.

15-модда

1. Иштирокчи-давлатлар боланинг ассоциация ва тинч йиғилишлар эркинлиги ҳуқуқини эътироф этадилар.

2. Бу ҳуқуқнинг амалга оширилишига нисбатан бирор-бир чеклашлар қўлланилмайди, қонунга мувофиқ қўлланиладиган ва демократик жамиятда давлат хавфсизлиги ёки жамият хавфсизлиги, жамоат тартиби (ordre public) манфаатлари йўлида, аҳолининг соғлиғи ёки маънавиятини сақлаш, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш учун зарур бўлган чеклашлар бундан мустаснодир.

16-модда

1. Бирорта бола унинг шахсий ҳаёт, оилавий ҳаёт, уй-жой дахлсизлиги ёки почта орқали юбориладиган

нарсаларнинг махфийлигига бўлган ҳуқуқи амалга оширилишига ўзбошимчалик билан ёки конунга зид равишда аралashiш ёхуд унинг шаъни ва обрўсига гайриқонуний тажовуз қилиш объекти бўлиши мумкин эмас.

2. Бола ана шундай аралashiшлар ёки тажовуз қилишлардан конун йўли билан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир.

17-модда

Иштирокчи-давлатлар оммавий ахборот воситаларининг муҳим мавқеини эътироф этадилар ҳамда бола турли хил миллий ва халқаро манбаларнинг ахборотлари ҳамда материаллари, айниқса, ижтимоий, маънавий ва ахлоқий фаровонликка, шунингдек, боланинг соғлом, жисмоний ва руҳий ривожланишига қўмаклашишга қаратилган ахборотлардан баҳраманд бўлишини таъминлайдилар. Шу мақсадда иштирокчи-давлатлар:

а) оммавий ахборот воситаларини ижтимоий ва маданий йўналишдаги ҳамда 29-модда руҳидаги бола учун фойдали ахборот ва материалларни тарқатишга рағбатлантирадилар;

б) турли хил маданий, миллий ва халқаро манбалардан бундай ахборот ва материаллар тайёрлаш, айирбошлаш ҳамда тарқатиш соҳасидаги халқаро ҳамкорликни рағбатлантирадилар;

с) болалар адабиётини нашр этиш ва тарқатишни рағбатлантирадилар;

д) оммавий ахборот воситаларининг қандайдир озчиликни ташкил қилувчи гуруҳ ёки туб аҳолига мансуб боланинг тил эҳтиёжларига алоҳида эътибор беришни рағбатлантирадилар;

е) 13- ва 18-моддаларни ҳисобга олган ҳолда боланинг фаровонлигига зарар етказадиган ахборот ва

материаллардан уни химоя қилишнинг тегишли тамойилларини ишлаб чиқишни рағбатлантирадilar.

18-модда

1. Иштирокчи-давлатлар бола тарбияланиши ва ривожланиши учун ота-онанинг умумий ва бир хил жавобгарлиги тамойили эътироф этилишини таъминлашга қаратилган барча мумкин бўлган куч-гайратларни сафарбар этадилар. Ота-она ёки тегишли ҳолатларда қонуний васийлар боланинг тарбияланиши ва ривожланиши учун асосий жавобгар бўладилар. Боланинг энг яхши манфаатлари улар кўрсатадиган асосий гамхўрликнинг предмети ҳисобланади.

2. Ушбу Конвенцияда баён қилинган ҳуқуқларнинг амалга оширилишини кафолатлаш ва кўмаклашиш мақсадида иштирокчи-давлатлар ота-она ва қонуний васийларга бола тарбияси бўйича мажбуриятларини бажаришларига тегишли ёрдам кўрсатадилар ҳамда болалар муассасалари тармоғининг ривожланишини таъминлайдилар.

3. Иштирокчи-давлатлар ота-онаси ишлайдиган болалар учун мўлжалланган хизматлар ҳамда болалар парвариш қилинадиган муассасалардан болаларнинг фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлишларини таъминлаш учун барча зарур чораларни кўрадilar.

19-модда

1. Иштирокчи-давлатлар болани жисмоний ва руҳий зўравонликнинг, ҳақоратлаш ва суиистеъмолликлар, гамхўрлик кўрсатмаслик ёки бепарволик билан муомалада бўлиш, қўпол муомала қилиш ёки ота-она, қонуний васийлар ёки бола ҳақида гамхўрлик қилувчи ҳар қандай бошқа шахс томонидан эксплуатация қилиш, жумладан, шахвоний суиистеъмолликлар содир этишнинг ҳар қандай

шаклларида химоялаш мақсадида жамаки зарур қонуний, маъмурий, ижтимоий ва маърифий чора-тадбирларни кўрадилар.

2. Бундай химоя чоралари, зарурат туғилган тақдирда, бола ва унга ғамхўрлик кўрсатаётган шахсларни лозим даражада қўллаб-қувватлаш мақсадидаги ижтимоий дастурлар ишлаб чиқиш учун самарали тартиб-руsumларни, шунингдек, бола билан юқорида кўрсатилган тарзда шафқатсизларча муомала қилиш ҳоллари муносабати билан огоҳлантириш, аниқлаш, хабар бериш, қараб чиқиш, тергов олиб бориш, даволаш ҳамда шундан кейинги чораларни кўриш зарурати туғилган тақдирда, суд ишини қўзғатиш учун чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олади.

20-модда

1. Ўзининг оила ғамхўрлигидан вақтинча ёки доимий маҳрум бўлган ёки ўзининг энг яхши манфаатлари йўлида бундай ғамхўрликда қола олмайдиган бола давлат томонидан кўрсатиладиган алоҳида химоя ва ёрдамни олиш ҳуқуқига эгадир.

2. Иштирокчи-давлатлар ўз миллий қонунларига мувофиқ равишда болани парвариш қилишнинг алмаштирилишини таъминлайдилар.

3. Болани бундай парваришлаш, жумладан, ислом шариати бўйича «кафола»га тарбияга беришни, асраб олишни ёки зарурат туғилган тақдирда, болалар боқиладиган тегишли муассасаларга жойлаштиришни ўз ичига олади. Парваришни алмаштириш турлари қараб чиқиладиганда бола тарбиясидаги ворисликнинг мақсадга мувофиқлиги ҳамда унинг этник келиб чиқиши, диний ва маданий мансублиги, она тили етарли даражада ҳисобга олиниши лозим.

21-модда

Бола асраб олиш тизими мавжудлигини эътироф ёки ҳал қиладиган иштирокчи-давлатлар боланинг энг яхши манфаатлари биринчи навбатда ҳисобга олинишини таъминлайдилар, улар:

а) болани асраб олиш фақат ваколатли маъмурлар томонидан ҳал этилишини таъминлайдилар, бундай маъмурлар қўлланиладиган қонун ва тартиб-русумларга мувофиқ ҳамда ишга тааллуқли ва ишончли бутун ахборот асосида асраб олишга ота-она, қариндошлар ва қонуний васийларга нисбатан боланинг мақомига қараб, агар талаб этилса, манфаатдор шахслар зарур бўлиб қоладиган маслаҳат асосида асраб олиш учун ўзларининг онгли розилиklarини беришлари боис йўл қўйилишини аниқлайдилар;

б) бошқа мамлакатда асраб олиш, агар болани тарбияга бериш ёки унинг тарбиясини таъминлай оладиган ёхуд асраб оладиган оилага жойлаштириш мумкин бўлмаса, агар бола пайдо бўлган мамлакатда уни муносиб равишда тарбиялашни таъминлашнинг иложи бўлмаса, бола боқишнинг муқобил усули сифатида қаралишини эътироф этадилар;

с) бола бошқа мамлакатда асраб олинган тақдирда худди мамлакат ичкарисида асраб олинганида қўлланиладиган кафолат ва меъёрлар қўлланилишини таъминлайдилар;

д) бола бошқа мамлакатда асраб олинган тақдирда унинг жойлаштирилиши шу иш билан боғлиқ шахсга ўзини оқламаган молиявий фойда келтирмаслигини таъминлаш учун зарур чораларни кўрадилар;

е) зарур ҳолатларда ушбу модданинг мақсадларига икки томонлама ва кўп томонлама шартлашувлар ёки битимлар тузилиши йўли билан эришишга кўмаклашадилар ҳамда шу асосда боланинг бошқа мамлакатда жойлашуви

ваколатли маъмурлар ва органлар томонидан амалга оширилишини таъминлашга интиладилар.

22-модда

1. Иштирокчи-давлатлар қочқин мақомини олишни истаган ёки қочқин ҳисобланган болани қўлланиладиган халқаро ёки ички ҳуқуқ ва тартиб-русумларга мувофиқ равишда, ҳам унга ҳамроҳ бўлаётган ва бўлмаётган ота-онаси ёки тегишли равишда ҳимоя қиладиган ва инсонпарварлик ёрдами кўрсатадиган ҳар қандай бошқа шахсни ушбу Конвенцияда ва инсон ҳуқуқлари бўйича бошқа халқаро ҳужжатларда ёки ҳужжатларда баён қилинган қўлланиши мумкин бўлган ҳуқуқлардан фойдаланишини иштирокчилари ҳисобланадиган кўрсатиб ўтилган давлатлар таъминлаши учун зарур чораларни кўрадилар.

2. Ана шу мақсадда иштирокчи-давлатлар, ўзлари зарур деб топган ҳолатларда, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва бошқа ваколатли ҳукуматлараро ташкилотлар ёки Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан ҳамкорлик қилаётган нодавлат ташкилотларнинг бундай болани ҳимоя қилиш, унга ёрдам кўрсатиш ҳамда ҳар қандай қочқин боланинг ота-онаси ёки оиласининг бошқа аъзоларини излашда, унинг ўз оиласи билан қўшилиши учун зарур бўлган ахборотни олиш мақсадидаги ҳар қандай куч-гайратларига қўмаклашадилар. Агар ота-онаси ёки оиласининг бошқа аъзоларини топиш иложи бўлмаган тақдирда бу болага, ушбу Конвенцияда кўзда тутилганидек бирор-бир сабабга кўра ўзининг оилавий гамхўрлигидан доимий ёки вақтинча маҳрум бўлган ҳар қандай кўрсатиладиган ҳимоя тақдим этилади.

23-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ақлий ва жисмоний жиҳатдан

яхши ривожланмаган бола ўзининг қадр-қимматини таъминлайдиган, ўзига ишонч туғдирадиган ва унинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини енгиллаштирадиган шароитларда тўлақонли ҳамда муносиб тарзда яшаши лозимлигини эътироф этадилар.

2. Иштирокчи-давлатлар ақлий ва жисмоний нотўқис бола ўзига нисбатан алоҳида ғамхўрлик кўрсатилиши ҳукукига эга эканлигини эътироф этадилар ҳамда буни рағбатлантирадилар, имкониятлар мавжуд бўлган тақдирда, ёрдам сўраб илтимос қилинган бўлса ва бундай ёрдам боланинг аҳволига, унинг ота-онаси ва бола ҳақида ғамхўрлик кўрсатаётган бошқа шахсларнинг мавқеига мос келса, шунга ҳақли болага унга ғамхўрлик қилиш учун жавобгар кишиларга ана шундай ёрдам берилишини таъминлайдилар.

3. Ақлий ва жисмоний нотўқис боланинг алоҳида эҳтиёжлари эътироф этилган ҳолда ушбу модданинг 2-бандига мувофиқ ёрдам имкон даражасида боланинг ота-онаси ва у ҳақида ғамхўрлик қилаётган бошқа шахсларнинг молиявий имкониятлари ҳисобга олиниб бепул берилади, бундай ёрдам нотўқис бола таълим, касб-кор тайёргарлиги, тиббиёт, соғлиқни тиклаш, меҳнат фаолиятига тайёргарлик кўриш соҳасидаги хизматларидан самарали равишда баҳраманд бўлишини таъминлашни кўзда тутаяди, шунингдек, дам олиш воситаларига йўл очадик, бундай воситалар имкон даражасида болани ижтимоий ҳаётга жалб этишга, шахснинг ривожланиши, жумладан, маданий ва маънавий камол топишига олиб келади.

4. Иштирокчи-давлатлар халқаро ҳамкорлик руҳида нотўқис болаларнинг соғлигини сақлаш профилактикаси, тиббиёт, руҳий ва функционал даволаниши соҳасидаги тегишли ахборотнинг айирбошланишига кўмаклашадилар, соғломлаштириш усуллари, умумий таълим ва касб-кор тайёргарлиги ҳақидаги ахборотни тарқатиш, шунингдек, ана шу ахборот билан танишиш имкониятига эга бўлиш ҳам

шунга киради, токи иштирокчи-давлатлар бу соҳадаги ўз имкониятлари ва билимларини яхшилашга, тажрибаларини кенгайтиришга эришсинлар. Шу муносабат билан ривожланаётган мамлакатларнинг эҳтиёжларига алоҳида эътибор берилиши лозим.

24-модда

1. Иштирокчи-давлатлар боланинг соғлиқни сақлаш тизимининг такомиллашган хизматларидан, касалликларни даволаш ва саломатликни тиклаш воситаларидан фойдаланишини ҳуқуқий эътироф этадилар. Иштирокчи-давлатлар бирорта ҳам бола соғлиқни сақлаш тизимининг бундай хизматларидан баҳраманд бўлишдан иборат ўз ҳуқуқидан маҳрум бўлиб қолмаслигини таъминлашга ҳаракат қиладилар.

2. Иштирокчи-давлатлар бундай ҳуқуқнинг тўла амалга ошишига эришадилар, жумладан, қуйидаги чораларни кўрадилар:

а) чақалоқлар ва болалар ўлими даражасини пасайтириш;

б) ҳамма болаларга зарур тиббий ёрдам кўрсатилиши ва уларнинг соғлигини сақлашга, бирламчи тиббий-санитария ёрдамини ривожлантиришга биринчи даражали эътибор берилишига эришиш;

с) бошқа усуллар каторида қулай технологияни қўллаш ва старли миқдорда тўйимли озиқ-овқат ва тоза ичимлик сув етказиб бериш йўли билан ҳамда атроф-муҳитнинг ифлосланиш хавф-хатарини эътиборга олган ҳолда бирламчи тиббий-санитария ёрдами кўрсатиш доирасида касалликлар ва тўйиб овқатланмасликка қарши кураш олиб бориш;

д) оналарга туғиш олдидан ва туққандан кейинги даврда уларнинг соғлигини сақлаш соҳасида тегишли равишда хизматларни тақдим этиш;

е) жамият барча табақаларининг, жумладан, ота-оналар ва болаларнинг гўдаклар соғлиги ва овқатланиши, кўкрак сути билан боқишнинг афзалликлари, гигиена, бола яшаётган муҳит санитарияси ва бахтсиз ходисаларнинг олдини олиш ҳақидаги хабардорлигини таъминлаш, шунингдек, уларнинг илм олишига йўл очиш ва эгаллаган билимларидан фойдаланишларини қўллаб-қувватлаш;

ғ) профилактик тиббий ёрдам ва оила ҳажмини режалаштириш соҳасидаги маърифий ишлар ва хизматларни ривожлантириш.

3. Иштирокчи-давлатлар болаларнинг соғлиғига салбий таъсир кўрсатадиган анъанавий амалиётга барҳам бериш мақсадида ҳар қандай самарали ва зарур чора-тадбирларни кўрадилар.

4. Иштирокчи-давлатлар ушбу моддада эътироф этилган ҳуқуқлар тўла амалга ошишига аста-секин эришиш мақсадида халқаро ҳамкорликни рағбатлантириш ва ривожлантириш мажбуриятини оладилар. Шу муносабат билан ривожланаётган мамлакатларнинг эҳтиёжларига алоҳида эътибор берилиши зарур.

25-модда

Иштирокчи-давлат парвариш қилиш, ҳимоя остига олиш ёки жисмоний ёхуд руҳий даволаш, болага тақдим этиладиган даволашни вақтинча баҳолаш ҳамда бундай васийлик билан боғлиқ, болага тегишли барча бошқа шарт-шароитни яратиб бериш мақсадида ваколатли органлар томонидан васийликка топширилган боланинг ҳуқуқларини эътироф этадилар.

26-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ҳар бир боланинг ижтимоий таъминот неъматларидан, жумладан, ижтимоий суғуртадан фойдаланиш ҳуқуқини эътироф этадилар ҳамда ана шу

ҳуқук давлатларнинг миллий қонунчилигига мувофиқ тарзда тўла амалга ошишига эришиш учун зарур чоратадбирларни кўрадилар.

2. Бу неъматлар заруратга қараб боланинг ҳамда болани боқиш масъулиятини зиммасига олган шахсларнинг, бола томонидан ёки унинг номидан неъматларни олиш билан боғлиқ ҳар қандай фикр-мулоҳаза назарда тутилган ҳолда тақдим этилади.

27-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ҳар бир боланинг жисмоний, ақлий, маънавий, ахлоқий ва ижтимоий камол топиши учун зарур ҳисобланган турмуш даражасига эга бўлиш ҳуқуқини эътироф этадилар.

2. Ота-она ёки болани тарбиялаётган бошқа шахслар ўз қобилиятлари ва молиявий имкониятлари доирасида боланинг ривожланиши учун зарур бўлган турмуш шароитини таъминлашга асосий жавобгардир.

3. Иштирокчи-давлатлар миллий шарт-шароитларга мувофиқ ва ўз имкониятлари доирасида ана шу ҳуқуқнинг амалга ошишида ота-она ва болани тарбиялаётган бошқа шахсларга ёрдам кўрсатиш юзасидан зарур чоратадбирларни кўрадилар, зарурат туғилган ҳолларда моддий ёрдам берадилар, айниқса, озик-овқат, кийим-кечак ва уй-жой билан таъминлаш борасидаги дастурни қўллаб-қувватлайдилар.

4. Иштирокчи-давлатлар ота-она ёки бола учун молиявий жавобгар ҳисобланган бошқа шахслар томонидан болани боқиш иштирокчи-давлат ичида ҳам, хорижда ҳам тикланишини таъминлаш учун барча зарур чоратадбирларни кўрадилар. Хусусан, бола учун молиявий жавобгар шахс ва бола турли давлатларда яшаётган бўлсалар, иштирокчи-давлатлар халқаро битимларга қўшилишга ёки шундай битимлар тузилишига, шунингдек,

бошқа тегишли келишувларга эришишга кўмаклашадилар.

28-модда

1. Иштирокчи-давлатлар боланинг илм олиш ҳуқуқини эътироф этадилар ҳамда ана шу ҳуқуқ тенг имкониятлар асосида амалга ошишига аста-секин эришиш мақсадида улар, жумладан:

а) бепул ва мажбурий бошланғич таълимни жорий этадилар;

б) ҳам умумий, ҳам касб-хунар бўйича ўрта таълимнинг турли шакллари ривожланишини рағбатлантирадилар, бундай таълимдан ҳамма болалар баҳраманд бўлишларини таъминлайдилар ҳамда бепул таълим жорий этиш ва зарурат туғилган ҳолларда молиявий ёрдам кўрсатиш сингари зарур чора-тадбирларни кўрадилар;

с) барча зарур воситалар ёрдамида ҳар бир боланинг қобилияти асосида олий таълимдан баҳраманд бўлишини таъминлайдилар;

д) барча болалар учун таълим ва касб-хунар тайёргарлиги соҳасида ахборот ҳамда материаллар билан танишиш имкониятларини яратиб берадилар;

е) болаларнинг мактабга мунтазам боришларига кўмаклашиш ҳамда мактабни ташлаб кетадиган ўқувчилар сонининг камайиши учун чора-тадбирлар кўрадилар.

2. Иштирокчи-давлатлар мактаб интизоми боланинг инсонийлик кадр-қимматини ҳурматлаш ўз ифодасини топган усуллар ёрдамида ҳамда ушбу Конвенцияга мувофиқ олиб борилиши учун барча зарур чора-тадбирларни кўрадилар.

3. Иштирокчи-давлатлар таълимга тааллуқли масалалар бўйича, жумладан, бутун дунёда жоҳиллик ва саводсизликни тугатишга ёрдам берадиган ҳамда илмий-техникавий билимлар ва ўқитишнинг замонавий усулларига

Йўл очишни енгиллаштирадиган мақсадларга қаратилган халқаро ҳамкорликни рағбатлантирадилар ва ривожлантирадилар. Шу муносабат билан ривожланаётган мамлакатларнинг эҳтиёжларига алоҳида эътибор берилиши зарур.

29-модда

1. Иштирокчи-давлатлар болага таълим бериш куйидаги йўналишларда олиб борилиши лозимлигига розилик билдирадилар:

а) боланинг шахси, истеъдоди, ақлий ва жисмоний қобилиятлари энг тўла ҳажмда ривожланиши;

б) инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларига. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Уставида эълон қилинган тамойилларга ҳурматни тарбиялаш;

с) боланинг ота-онага, унинг маданий ўзига ҳослиги, тили ва қадриятларига, бола яшаётган мамлакатнинг, у дунёга келган мамлакатнинг миллий қадриятларига. Ўзиникидан фарқ қиладиган маданий тараққиёт даражасига ҳурматни тарбиялаш;

д) болани эркин жамиятда, тинчлик, сабр-тоқатли бўлиш, эркаклар ва аёлларнинг тенглиги ҳамда барча халқлар, этник, миллий ва диний гуруҳлар, шунингдек, туб аҳоли орасидан бўлган шахслар ўртасида дўстлик руҳида тайёрлаш;

е) атроф-табиатга ҳурматни тарбиялаш.

2. Ушбу модданинг ёки 28-модданинг ҳеч қайси банди алоҳида шахслар ва органларнинг ўқув юртларини очиш ҳамда уларга ушбу модданинг 1-бандида баён этилган тамойилларга риоя қилган ҳолда раҳбарликни амалга ошириш ҳамда бундай ўқув юртларида бериладиган таълим давлат томонидан ўрнатилган минимал меъёрларга жавоб бериши керак, деган талабнинг бажарилишидаги эркинлигини чеклаш сифатида талқин қилинмайди.

30-модда

Отник, диний ёки тил жиҳатдан озчиликни ташкил қилувчи ёхуд туб аҳолига мансуб шахслар яшайдиган давлатларда ана шундай озчиликка ёки туб аҳолига мансуб боланинг мазкур гуруҳ бошқа аъзолари билан биргаликда ўз маданиятидан фойдаланиш, ўз динига эътиқод қилиш ва унинг расм-русумларини бажариш, шунингдек, она тилидан фойдаланиш ҳуқуқи рад этилмаслиги лозим.

31-модда

1. Иштирокчи-давлатлар боланинг дам олиш ва бўш вақтини ўтказиш ҳуқуқини, ўзининг ёшига мос келадиган ўйинлар ва кўнгилочар тадбирларда иштирок этиш, маданий ҳаётда эркин қатнашиш, санъат билан шуғулланиш ҳуқуқини эътироф этадилар.

2. Иштирокчи-давлатлар боланинг маданий ва ижодий ҳаётда ҳар томонлама қатнашиш ҳуқуқини ҳурмат қиладилар, рағбатлантирадилар ҳамда маданий ва ижодий фаолият, бўш вақтни ўтказиш ва дам олиш учун тегишли тенг имкониятлар яратиб берилишига кўмаклашадилар.

32-модда

1. Иштирокчи-давлатлар боланинг иқтисодий эксплуатациядан ҳамда унинг соғлиғи учун хавф-хатар етказиши мумкин бўлган ёки таълим олишига тўсқинлик қиладиган ёхуд соғлиғи, жисмоний, ақлий, маънавий, ахлоқий ва ижтимоий ривожланишига зарар келтирадиган ҳар қандай ишлардан ҳимоя қилиниш ҳуқуқини эътироф этадилар,

2. Иштирокчи-давлатлар ушбу модданинг амалга оширилишини таъминлаш учун қонуний, маъмурий ва ижтимоий, шунингдек, таълим соҳасидаги чора-

тадбирларни кўрадилар. Ана шу мақсадларда, бошқа халқаро ҳужжатларнинг тегишли қоидаларига амал қилган ҳолда, иштирокчи-давлатлар, жумладан:

а) ишга қабул қилиш учун энг кичик ёш ёки энг кичик ёшларни белгилаб кўядилар;

б) кундалик вақтдаги ишнинг муддати ва меҳнат шароитига доир зарур талабларни аниқлайдилар;

с) ушбу модданинг самарали амалга оширилишини таъминлаш учун жазонинг тегишли турлари ёки бошқа санкцияларни кўзда тутадилар.

33-модда

Иштирокчи-давлатлар тегишли халқаро шартномаларда белгилаб кўйилганидек, болаларни гиёҳвандлик ва психотроп моддаларини гайриқонуний равишда истеъмол қилишдан ҳимоя этиш мақсадида зарур барча чоратадбирларни, жумладан, қонуний, маъмурий ва ижтимоий, шунингдек таълим соҳасидаги чораларни ҳамда ана шундай моддаларни гайриқонуний равишда ишлаб чиқаришда ва уларни сотишда болалардан фойдаланишга йўл қўймаслик чораларини кўрадилар.

34-модда

Иштирокчи-давлатлар болани шахвоний мақсадларда фойдаланиш ва шахвоний бузишнинг барча шаклларида ҳимоя қилиш мажбуриятини ўз зиммаларига оладилар. Ана шу мақсадларда иштирокчи-давлатлар, жумладан, миллий, икки томонлама ва кўп томонлама даражада қуйидаги ҳолатларнинг олдини олиш учун ҳамма зарур чоратадбирларни кўрадилар:

а) болани ҳар қандай гайриқонуний равишдаги шахвоний фаолиятга тортиш ва мажбурлаш;

б) болалардан фоҳишабозлик ёки гайриқонуний равишдаги барча шахвоний мақсадларда фойдаланиш;

с) болалардан порнография ва порнография материаллари таёрлаш мақсадларида фойдаланиш.

35-модда

Иштирокчи-давлатлар болаларни ўғирлаш, сотиш ёки уларни ҳар қандай мақсадларда ва ҳар қандай шаклларда контрабанда қилишнинг олдини олиш учун миллий, икки томонлама ва кўп томонлама даражада барча зарур чоратадбирларни кўрадилар.

36-модда

Иштирокчи-давлатлар болани унинг фаровонлигига оид ҳар қандай жиҳатдан зарар етказадиган фойдаланишнинг барча бошқа шаклларида ҳимоя қиладилар.

37-модда

Иштирокчи-давлатлар куйидагиларни таъминлайдилар:

а) бирорта ҳам бола қийноқларга ёки бошқа шафқатсизларча, гайриинсоний ёхуд кадр-қимматни оёқ ости қиладиган муомала ёки жазога дучор этилмаслигини. На ўлим жазоси, на озодликка чиқариш имкониятини кўзда тутмаган умрбод қамоқ жазоси 18 ёшдан кичик бўлган шахслар томонидан содир этилган жиноятлар учун белгиланмайди;

б) бирорта ҳам бола гайриқонуний равишда ёки ўзбошимчалик билан озодликдан маҳрум этилмаслигини. Болани ҳибсга олиш, ушлаб туриш ёки қамоққа солиш қонунга мувофиқ амалга оширилади ҳамда фақат ноилож чора сифатида ва мумкин қадар тегишли қисқа вақт мобайнида ишлатилади;

с) озодликдан маҳрум этилган ҳар бир бола унинг

Ёшидаги шахс эҳтиёжлари ҳисобга олинган ҳолда инсоний муомала ва шахсининг ажралмас қисми бўлган кадр-қимматини ҳурматлашдан фойдаланишини. Хусусан, озодликдан маҳрум этилган ҳар бир бола, агар боланинг энг яхши манфаатлари йўлида шундай қилиш керак, деб ҳисобланмаса, катталардан ажратиб сақланади ҳамда алоҳида ҳолатларни истисно қилганда, ўз оиласи билан хат ёзиш ва дийдор кўришиш орқали алоқа боғлаб туриш ҳуқуқига эгадир;

д) озодликдан маҳрум этилган ҳар бир бола ҳуқуқий ва бошқа тегишли ёрдамдан зудлик билан баҳраманд бўлиш ҳуқуқидан, шунингдек, суд ёки бошқа ваколатли, мустақил ва ҳолис орган олдида ўзининг озодликдан маҳрум этилишининг қонунийлигига эътироз билдириш ҳуқуқидан ҳамда ана шундай ҳар қандай процессуал хатти-ҳаракатга нисбатан улар томонидан кечиктирмасдан қарор қабул қилиниши ҳуқуқидан фойдаланади.

38-модда

1. Иштирокчи-давлатлар халқаро инсонпарварлик ҳуқуқининг қуроли можаролар рўй берган ҳолатда уларга нисбатан қўлланиладиган ва болаларга тааллуқли меъёрларини ҳурмат қилишни, уларга риоя этилишини таъминлашни ўз зиммаларига оладилар.

2. Иштирокчи-давлатлар 15 ёшга тўлмаган шахслар ҳарбий ҳаракатларда бевосита иштирок этмасликларини таъминлаш учун имкони бўлган барча чора-тадбирларни кўрадилар.

3. Иштирокчи-давлатлар 15 ёшга тўлмаган ҳар қандай шахсни ўз қуроли кучлари сафига хизматга чақиришга йўл қўймадилар. 15 ёшга етган бироқ 18 ёшга тўлмаган шахслар орасидан армияга жалб этилаётганда иштирокчи-давлатлар ёши каттароқ шахсларни маъқул кўришга ҳаракат қиладилар.

4. Қуролли можаролар пайтида ҳарбий бўлмаган аҳолини ҳимоя қилиш билан боғлиқ халқаро инсонпарварлик ҳуқуқи бўйича мажбуриятларига мувофиқ иштирокчи-давлатлар қуролли можароларнинг таъсирдан болаларни ҳимоялаш ҳамда парваришлашни таъминлаш учун имкони бўлган барча зарур чора-тадбирларни кўриш мажбуриятини ўз зиммаларига оладилар.

39-модда

Иштирокчи-давлатлар бепарволик, ишлатиш ёки суистеъмолликлар, кийнашнинг ҳар қандай кўринишлари ёки шафқатсизлик, ноинсоний ёхуд кадр-қимматни оёқости қиладиган бошқа ҳар қандай муомала, жазолаш ёки қуролли можаролар қурбони бўлган боланинг жисмоний ва руҳий тикланиши ҳамда ижтимоий жиҳатдан ўзини ўнглаб олишига кўмаклашиш учун барча зарур чора-тадбирларни кўрадилар. Бундай тикланиш ва ўзини ўнглаб олиш боланинг соғлиғи, ўзини ўзи ҳурматлаши ва кадр-қиммати таъминлайдиган шароитларда амалга оширилиши лозим.

40-модда

1. Иштирокчи-давлатлар жиноий қонунчиликни бузган деб топилган, қонунни бузишда айбланаётган ёки айбдор деб топилаётган ҳар бир боланинг унда кадр-қиммат ва аҳамиятга моликлик ҳис-туйғусини тарбиялайдиган, болада инсон ҳуқуқларига ва бошқаларнинг асосий эркинликларига ҳурматни мустаҳкамлайдиган ҳамда бунда боланинг ёши ва ўзини ўнглаб олиши, жамиятда фойдали ўрин тутишига кўмаклашиш истаги ҳисобга олинадиган ҳуқуқини эътироф этадилар.

2. Ана шу мақсадларда ва халқаро ҳужжатларнинг тегишли қоидаларини эътиборга олиб, иштирокчи-давлатлар, жумладан, қуйидагиларни таъминлайдилар:

а) бирорта бола хатти-ҳаракат содир этилган вақтда миллий ёки халқаро ҳуқуқда ман этилмаган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик сабабли жиноий қонунчиликни бузган деб топилмаслиги, айбланмаслиги ва айбдор деб топилмаслигини;

б) жиноий қонунчиликни бузган деб ҳисобланаётган ёки уни бузишда айбланаётган ҳар бир бола камида қуйидаги кафолатларга эга бўлиши зарур:

i) унинг айби қонунга мувофиқ исботлангунча айбсизлик презумпцияси;

ii) унга қарши қўйилаётган айблар ҳақида ўзига, зарурат туғилган тақдирда, унинг ота-онаси ёки қонуний васийси орқали кечиктирмасдан ва бевосита маълум қилиш ҳамда ўзининг ҳимоясини тайёрлаш ва амалга оширишда ҳуқуқий ва бошқа хил ёрдам олиши;

iii) кўриб чиқилаётган масала юзасидан ваколатли, мустақил ва холис орган ёки суд органи томонидан ишни адолатли тарзда кўриш давомида қонунга мувофиқ равишда адвокат ёхуд бошқа тегишли шахс иштирокида, агар бу боланинг энг яхши манфаатларига зид келади деб ҳисобланмаса, хусусан, унинг ёши ёки ота-онаси ёхуд қонуний васийларининг мавқеи ҳисобга олинган ҳолда ҳеч кечиктирмасдан қарор қабул қилиниши;

iv) гувоҳлик кўрсатмаси бериш ёки айбга иқроп бўлишга мажбурлашдан эркинлик; айблаш бўйича гувоҳларнинг кўрсатмаларини ёхуд мустақил равишда ёхуд бошқа шахслар ёрдамида ўрганиб чиқиш ҳамда ҳимоя гувоҳларининг тенг равишдаги иштироки ва уларнинг кўрсатмаларини ўрганишни таъминлаш;

v) агар бола жиноий қонунчиликни бузган деб ҳисобланса, юқори турувчи ваколатли, мустақил ва холис орган ёки суд томонидан тегишли қарорни ва у билан боғлиқ ҳолда қабул қилинган ҳар қандай чораларни қонунга мувофиқ равишда такроран кўриб чиқиш;

vi) агар бола фойдаланилаётган тилни тушунмаса ёки

бу тилда гапира олмаса, таржимоннинг бепул ёрдам бериши;

vii) ишни кўриб чиқишнинг барча босқичларида унинг шахсий ҳаётини тўла ҳурмат қилиш.

3. Иштирокчи-давлатлар жиной қонунчилиқни бузган деб ҳисобланаётган, қонунбузарликда айбланаётган ёки айбдор деб топилган болаларга бевосита тааллуқли қонунлар, тартиб-қоидалар, органлар ва муассасаларни аниқлашда кўмаклашишга интиладилар, жумладан:

а) жиной қонунчилиқни бузишга қодир бўлмаган энг кичик ёшни белгилашга;

б) зарурат туғилган тақдирда ва имкон бўлганда, бундай болалар билан муомала қилиш бўйича инсон ҳуқуқи ва ҳуқуқий кафолатлар тўла риоя этилган ҳолда суд муҳокамасидан фойдаланмаслик чора-тадбирларини кўришга.

4. Боланинг фаровонлиги, ҳолати ва жинойтнинг характерига мувофиқ келадиган, муассасалардаги парваришнинг ўрнини босадиган муомала қилишни таъминлаш мақсадида парвариш, васийлик ва назорат ҳақида қоида, маслаҳат хизматлари, синов муддатини белгилаш, ўқув ва касб-ҳунарга тайёрлаш дастурлари ва парваришнинг бошқа шакллари мавжуд бўлиши зарурдир.

41-модда

Ушбу Конвенциядаги ҳеч бир нарса бола ҳуқуқларини амалга оширишга кўп даражада ёрдам берадиган ҳар қандай вазиятга дахл қилмайди ҳамда бундай қоидалар қуйидагиларда ўз ифодасини топиши мумкин:

а) иштирокчи-давлат қонунчилигида;

б) мазкур давлатга нисбатан амал қилаётган халқаро ҳуқуқ нормаларида.

И ҚИСМ

42-модда

Иштирокчи-давлатлар тегишли ва таъсирли воситалардан фойдаланган ҳолда Конвенциянинг тамойиллари ва қоидалари ҳақида катта ёшдагиларни ҳам, болаларни ҳам кенг хабардор қилиш мажбуриятини ўз зиммасига оладилар.

43-модда

1. Иштирокчи-давлатлар томонидан ушбу Конвенцияга мувофиқ қабул қилинган мажбуриятлар бўйича эришилган тараққиётни кўриб чиқиш мақсадида қуйида кўзда тутилган вазифаларни адо этадиган Бола ҳуқуқлари бўйича қўмита таъсис қилинади.

2. Қўмита ўзининг юксак маънавий фазилатлари ҳамда ушбу Конвенцияда қамраб олинган соҳаларда ваколатли деб эътироф этилган ўн нафар экспертдан иборатдир. Қўмита аъзолари иштирокчи-давлатлар томонидан ўз фуқаролари ичидан сайланадилар ҳамда улар шахсан иштирок этадилар, бинобарин, адолатли равишда жуғрофий тақсимланишга, шунингдек, бош ҳуқуқий тизимларга эътибор берилади.

3. Қўмита аъзолари иштирокчи-давлатлар томонидан кўрсатилган шахслар рўйхатига киритилганлар орасидан ёпиқ овоз бериш йўли билан сайланадилар. Ҳар бир иштирокчи-давлат ўз фуқаролари орасидан битта шахсни кўрсатиши мумкин.

4. Қўмитага дастлабки сайлов ушбу Конвенция кучга кирган кундан эътиборан олти ойдан кечикмасидан, кейин эса ҳар икки йилда бир марта ўтказилади. Ҳар бир сайлов кунидан камида тўрт ой олдин Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош қотиби иширокчи-давлатларга икки ой мобайнида ўз номзодларини тақдим этиш таклифи билан хат орқали мурожаат қилади. Сўнгра Бош қотиб кўрсатилган барча номзодлар рўйхатини алифбо тартибида иштирокчи-давлатлар номини қайд этган ҳолда тузиб

чиқади ҳамда бу рўйхатни ушбу Конвенция иштирокчи-давлатларига тақдим этади.

5. Сайловлар Бош котиб томонидан чақириладиган Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг марказий муассасаларида иштирокчи-давлатлар кенгашларида ўтказилади. Иштирокчи-давлатларнинг учдан икки қисми кворумни ташкил этадиган ана шу кенгашларда Қўмита таркибига сайланган деб энг кўп овоз олган ҳамда иштирокчи-давлатларнинг кенгашида иштирок этаётган ва овоз беришда қатнашаётган вакилларининг мутлақ кўпчилик овозини тўплаган номзодлар ҳисобланадилар.

6. Қўмита аъзолари тўрт йиллик муддатга сайланадилар. Улар номзодлари такроран кўрсатилган тақдирда қайта сайланиш ҳуқуқига эгадирлар. Биринчи сайловларда сайланган беш аъзонинг ваколат муддати икки йиллик давр охирида тугайди, биринчи сайловдан кейинок зудлик билан айнан шу беш аъзо кенгаш Раиси томонидан қуръа ташлаш орқали аниқланади.

7. Қўмита аъзоларидан бирортаси вафот этган ёки истеъфога чиққан ёхуд у қандайдир сабабга кўра Қўмита аъзоси вазифаларини бундан кейин бажара олмай қолган тақдирда ўша Қўмита аъзосини кўрсатган иштирокчи-давлат Қўмита қўллаб-қувватлаши шарти билан қолган муддатга ўз фуқаролари орасидан бошқа эксперт тайинлайди.

8. Қўмита ўзининг тартиб-қоидаларини ўрнатади.

9. Қўмита икки йиллик муддатга ўзининг мансабдор шахсларини сайлайди.

10. Қўмита сессиялари, одатда, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг марказий муассасаларида ёки Қўмита танлаган бошқа ҳар қандай қулай жойда ўтказилади. Қўмита ўз сессияларини, одатда ҳар йили ўтказилади. Қўмита сессиясининг давом этиши Бош Ассамблея қўллаб-қувватлаши шарти билан ушбу Конвенция иштирокчи-давлатларининг кенгашида аниқлаб қўйилади ва заруратга

қараб қайта кўриб чиқилади.

11. Қўмита ўзининг вазифаларини ушбу Конвенцияга мувофиқ самарали бажариши учун уни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби зарур ходимлар ва моддий маблағ билан таъминлайди.

12. Ушбу Конвенцияга биноан таъсис этилган Қўмита аъзолари Бош Ассамблея томонидан белгилаб кўйилган тартиб ва шартларда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти маблағлари ҳисобидан Бош Ассамлея тасдиқлаган рағбатлантиришларни оладилар.

44-модда

1. Иштирокчи-давлатлар Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котиби орқали Қўмитага Конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқлари мустаҳкамлаш юзасидан қабул қилинган чора-тадбирлар ҳақида ҳамда ана шу ҳуқуқларини амалга оширишда эришилган тараққиёт ҳақида маърузалар тақдим этиш мажбуриятини оладилар:

а) Конвенция кучга кирганидан кейин икки йил мобайнида тегишли иштирокчи-давлат учун;

б) кейинчалик ҳар беш йилда.

2. Ушбу моддага мувофиқ тақдим этиладиган маърузаларда мазкур Конвенция бўйича мажбуриятларнинг бажарилиш даражасига таъсир этувчи омил ва қийинчиликлар, агар улар мавжуд бўлса, кўрсатиб ўтилади. Шунингдек, маърузаларда етарли ахборот ҳам ўз ифодасини топади, токи мазкур мамлакатда Конвенциянинг амал қилиш борасида Қўмита тўла тасаввурга эга бўлсин.

3. Қўмитага ҳар томонлама дастлабки муфассал маъруза тақдим этган иштирокчи-давлат ушбу модданинг 1-б бандига биноан тақдим этиладиган кейинги маърузаларда илгари баён қилинган асосий ахборотни такрорлашига зарурат бўлмайди.

4. Қўмита иштирокчи-давлатлардан ушбу

Конвенциянинг бажарилишига тааллуқли бўлган қўшимча ахборот сўраб олиши мумкин.

5. Қўмита фаолияти тўғрисидаги маърузалар икки йилда бир марта Бош Ассамблеяга Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш воситачилигида тақдим этилади.

6. Иштирокчи-давлатлар маърузалари ўз мамлакатларида кенг ошқора бўлишини таъминлайдилар.

45-модда

Конвенциянинг самарали амалга оширилишга кўмаклашиш ва ушбу Конвенцияда қамраб олинган соҳалардаги халқаро ҳамкорликни рағбатлантириш мақсадида:

а) Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бошқа органлари ушбу Конвенциянинг улар ваколати доирасига кирадиган қоидаларини амалга оширишга доир масалалар муҳокама қилинаётган пайтда вакил юбориш ҳуқуқига эгадирлар. Қўмита Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ва бошқа ваколатли органларига агар мақсадга мувофиқ деб топса, уларнинг тегишли ваколат доирасига кирадиган масалаларда Конвенциянинг амалга оширилишига доир экспертлар хулосасини тақдим қилишни таклиф этиши мумкин. Қўмита Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бошқа органларига ўз фаолият доирасига кирадиган соҳаларда Конвенциянинг амалга оширилиши ҳақида маърузалар тақдим қилишни таклиф этиши мумкин;

б) Қўмита Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ихтисослашган муассасалари, Болалар жамғармаси ва бошқа ваколатли органларига, агар мақсадга мувофиқ деб

топса, иштирокчи-давлатларнинг техник маслаҳат ёки ёрдам сўралган ёхуд шунга эҳтиёж кўрсатиб ўтилган ҳар қандай маърузаларини, шунингдек, Қўмитанинг ана шундай илтимос ёки кўрсатмаларга доир фикр-мулоҳаза ва таклифларини, агар улар мавжуд бўлса, қайта йўллайди;

с) Қўмита Бош Ассамблеяга ўз номидан Бош котибга бола ҳуқуқларига тааллуқли алоҳида масалалар юзасидан тадқиқотлар ўтказишни таклиф этишни тавсия қилиши мумкин;

д) Қўмита ушбу Конвенциянинг 44- ва 45-моддаларига мувофиқ олинган ахборотга асосланган умумий аҳамиятга молик таклиф ва тавсиялар киритиши мумкин. Умумий аҳамиятга молик бундай таклиф ва тавсиялар манфаатдор ҳар қандай иштирокчи-давлатга олдиндан йўлланади ҳамда иштирокчи-давлатларнинг фикр-мулоҳазалари билан биргаликда, агар мавжуд бўлса, Бош Ассамблеяга маълум қилинади.

III ҚИСМ

46-модда

Ушбу Конвенция барча давлатлар томонидан имзоланган учун очикдир.

47-модда

Ушбу Конвенция ратификация қилиниши зарур. Ратификация ёрликлари сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилади.

48-модда

Ушбу Конвенция унга ҳар қандай давлатнинг қўшилиши учун очикдир. Қўшилиш тўғрисидаги ҳужжатлар сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилади.

49-модда

1. Ушбу Конвенция йигирманчи ратификация ёрлиги ёки кўшилиш тўғрисидаги ҳужжат сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилган санадан эътиборан ўтгизинчи кун ўтгандан кейин кучга киради.

2. Ушбу Конвенцияни ратификация қиладиган ёки унга қўшиладиган ҳар бир давлат учун йигирманчи ратификация ёрлиги ёхуд кўшилиш тўғрисидаги ҳужжат сақлаб қўйишга топширилган санадан эътиборан мазкур Конвенция бундай давлат уни ратификация қилиш ёки кўшилиш тўғрисидаги ҳужжатни сақлаб қўйишга топширилгандан кейинги ўтгизинчи кундан бошлаб кучга киради.

50-модда

1. Ҳар қадай иштирокчи-давлат Конвенцияга тузатиш таклиф қилиши ва уни Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига тақдим этиши мумкин. Шундан сўнг Бош котиб таклиф этилган тузатишни иштирокчи-давлатларга мана шу таклифларни кўриб чиқиш ва уларни овозга қўйиш мақсадида иштирокчи-давлатларнинг конференциясини чақириш тарафдорими, деган сўров билан қайта йўллайди. Агар мана шундай хабар етказилган санадан бошлаб тўрт ой мобайнида иштирокчи-давлатларнинг камида учдан бир қисми шундай конференцияни чақиришни ёқлаб чиқса, Бош котиб бундай конференцияни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти белгиси остида чақиради. Бу конференцияда иштирок этаётган ва овоз беришда қатнашаётган иштирокчи-давлатларнинг кўпчилиги овози билан қабул қилинган ҳар қандай тузатиш тасдиқлаш учун Бош Ассамблеяга тақдим этилади.

2. Ушбу модданинг 1-бандига мувофиқ қабул қилинган тузатиш уни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош

Ассамблеяси тасдиқлагандан кейин ҳамда иштирокчи-давлатларнинг учдан икки аксарият қисми қабул қилган тақдирда кучга киради.

3. Тузатиш кучга киргандан кейин у мана шу тузатишни қабул қилган иштирокчи-давлатлар учун мажбурий бўлиб қолади, бошқа давлатлар учун эса ушбу Конвенция қоидалари ҳамда улар қабул қиладиган кейинги ҳар қандай тузатишлар мажбурий ҳисобланади.

51-модда

1. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби давлатлар томонидан ратификация ёки қўшилиш пайтида билдирилган эътироз матнини қабул қилиб олади ҳамда барча давлатларга юборади.

2. Ушбу Конвенцияни мақсад вазибаларига мос тушмайдиган эътирозга йўл берилмайди.

3. Эътироз Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига юборилган тегишли билдиришнома йўли билан исталган пайтда олиб ташланиши мумкин, сўнгра Бош котиб бу ҳақда барча давлатларга хабар етказди. Бундай билдиришнома уни Бош котиб қўлга олган кундан бошлаб кучга киради.

52-модда

Ҳар қандай иштирокчи-давлатнинг ушбу Конвенцияни Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига ёзма равишдаги билдиришнома юбориш асосида бир томонлама бекор қилиши Бош котиб билдиришномани олганидан кейин бир йил ўтгач, кучга киради.

53-модда

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби ушбу Конвенциянинг сақловчиси этиб тайинланади.

54-модда

Ушбу Конвенциянинг инглизча, арабча, испанча, хитойча, русча ва французча асл нусхаси матнлари тенг бир хилликка эга бўлиб, сақлаб қўйиш учун Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига топширилади.

Ушбунини тасдиқлаш учун қуйида имзо чеккан ваколатли вакиллар ўзларининг тегишли ҳукуматлари томонидан шунга етарли даражада вакил қилинган бўлиб, мазкур Конвенцияни имзоладилар.

**БОЛА ХУҚУҚЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ КОНВЕНЦИЯГА
ДОИР, БОЛАЛАРНИНГ ҚУРОЛЛИ МОЖАРОЛАРДА
ИШТИРОКИГА ТААЛЛУҚЛИ
ФАКУЛЬТАТИВ ПРОТОКОЛ**

2000 йил 25 майда

**Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан
Бош Ассамблеянинг**

**A/RES/54/263-Резолюцияси билан қабул қилинган
ва**

2002 йил 12 февралда кучга кирган

**Ўзбекистон Республикаси
2008 йил 12 декабрдаги №ЎЗҚ-190 Қонуни билан
мазкур Протоколга қўшилган**

Ушбу Протоколда иштирокчи-давлатлар,

Бола ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилишга
йўналтирилган саъй-ҳаракатларга умумсодикликни
намойиш қилган ҳолда, Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги
конвенциянинг тўла қўллаб-қувватланишидан руҳланиб,

Болалар ҳуқуқлари махсус ҳимоя талаб қилишини
қайта тасдиқлаб, болаларни фарқламасдан шароитини
доимий равишда яхшилашга ҳамда тинчлик ва хавфсизлик
шароитида уларнинг ривожланишини ва таълим олишини
таъминлашга чақирган ҳолда,

Қуролли можаронинг болаларда акс этадиган зарарли
ва кенг кўламли таъсиридан ҳамда барқарор тинчлик,
хавфсизлик ва ривожланиш учун узоқ муддат талаб этувчи
унинг оқибатларидан ташвишга тушган ҳолда,

Қуролли можаролар ҳолларида болаларни нишонга
олишни ҳамда халқаро ҳуқуқ ҳимоясига олинган
объектларга, шу жумладан, мактаб ва касалхоналар каби
болалар одатда кўп йиғиладиган жойларга бевосита

хужумларни қоралаб,

Ҳалқаро жиноят судининг Рим Статути қабул қилинишини, хусусан, 15 ёшга тўлмаган болаларни ҳарбий хизматга чақириш ёки ёллаш, ёки халқаро ва халқаро бўлмаган қуролли можародаги ҳарбий ҳаракатларда фаол иштирок этиш учун улардан фойдаланиш «ҳарбий жиноят» деб қиритилганлигини эътиборга олиб,

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияда эътироф этилган ҳуқуқлар янада самарали бажарилиши учун болаларнинг қуролли можароларга жалб қилинишидан ҳимоя қилиш бўйича саъй-ҳаракатларни кучайтиришга эҳтиёж борлигини ҳисобга олиб,

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг 1-моддасида белгиланганидек, - Конвенциянинг мақсадлари учун 18 ёшга тўлмаган ҳар бир инсон зоти, агар болага нисбатан қўлланиладиган қонун бўйича у эртароқ балоғатга етмаган бўлса, бола ҳисобланишини эътиборга олиб,

Қуролли кучлар сафига чақириш мумкин бўлган ва ҳарбий ҳаракатларда иштирок этишга руҳсат этилган ёшнинг Факультатив протокол томонидан оширилиши, болаларга нисбатан амалга ошириладиган барча ҳаракатларда «энг аввало боланинг олий манфаатларини ҳисобга олиш» принципи амалга ошишига катта ҳисса қўшади, деб ишонган ҳолда,

1995 йил декабрь ойида бўлиб ўтган Қизил Хоч ва Қизил Ярим Ойнинг йигирма олтинчи Халқаро Конференциясида можародаги томонлар 18 ёшдан кичик бўлган болаларнинг ҳарбий ҳаракатларда иштирок этмаслигини таъминлаш учун барча керакли чораларни кўриши лозимлиги тавсия қилинганини эътиборга олиб,

Болалардан қуролли можарода фойдаланиш учун уларни зўрлаб ёки мажбурлаб ёллашни тақиқловчи Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Болалар меҳнатини тақиқлаш ва унинг энг ёмон шаклларига барҳам бериш бўйича шошилинч чоралар тўғрисидаги 182-Конвенциясининг

якдиллик билан 1999 йилнинг июнь ойида қабул қилинганини қутлаб,

Миллий чегаралар доирасида ва ташқарисидаги ҳарбий ҳаракатларга давлатнинг қуроли кучлари таркибига кирмаган қуроли гуруҳлар томонидан болаларни ёллаш, уларни тайёрлаш ва улардан шу мақсадларда фойдаланиш ҳаракатларини чуқур хавотир билан қоралаб, ҳамда шу муносабат билан болаларни ёллаган, тайёрлаган ва улардан фойдаланганларнинг жавобгарлигини эътироф этиб,

Қуроли можаролардаги ҳар бир томоннинг халқаро гуманитар ҳуқуқ қоидаларига риоя қилиш мажбурияти мавжудлигини эслатиб,

Мазкур Протокол Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Уставида кўрсатилган мақсад ва принципларига, шу жумладан, 51-модда ва гуманитар ҳуқуқнинг тегишли нормаларига монелик қилмаслигига урғу бериб,

Уставада кўрсатилган мақсад ва принципларни ҳурмат қилишга асосланган тинчлик ва хавфсизлик шароити ва тегишли инсон ҳуқуқлари бўйича ҳужжатларга риоя қилиниши болаларни тўла ҳимоя қилиш учун, хусусан, қуроли можаро ва чет эл босқини вақтида ўта муҳимлигини эътиборга олган ҳолда,

Ушбу Протоколга зид равишда ҳарбий ҳаракатларда ишлатилишга ёки сафга чақирилишга, жинси, иқтисодий ёки ижтимоий аҳволи боис алоҳида заиф бўлган болаларнинг махсус эҳтиёжларини эътироф этиб,

Болаларнинг қуроли можароларга жалб қилинишининг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий сабабларини ҳисобга олиш муҳимлигини эсда тутиб,

Мазкур Протоколни бажаришда халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш зарурати, қуроли можарода жабрланган болаларни жисмоний ва психосоциал реабилитацияси ва ижтимоий реинтеграцияси каби муҳим эканлигини англаган ҳолда,

Мазкур Протоколни бажариш бўйича маълумот ва таълим берувчи дастурларнинг тарқалишида жамиятнинг ва, хусусан, болалар ва жабрланган болаларнинг иштирокини қўллаб-қувватлаган ҳолда,

Қуйидагилар ҳақида келишиб олдилар:

1-модда

Иштирокчи-давлатлар ўзларининг қуроли кучлари сафидаги 18 ёшга тўлмаган ҳарбий хизматчиларини ҳарбий ҳаракатларда бевосита иштирок этмаслигини таъминлаш учун барча мумкин бўлган чораларни кўрадилар.

2-модда

Иштирокчи-давлатлар 18 ёшга тўлмаган шахсларни мажбурий тарзда ўзларининг қуроли кучлари сафига қақирилмаслигини таъминлайдилар.

3-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ўзларининг миллий қуроли кучлари сафига ихтиёрий тарзда қақириниш мумкин бўлган энг кичик ёшни Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг 38-модасси 3-бандида кўзда тутилган ёшдан оширадилар, бунда ушбу моддада акс этган принципларни ҳисобга оладилар ҳамда Конвенция бўйича 18 ёшдан кичик ёшдаги шахслар махсус ҳимоя қилиниш ҳуқуқига эга бўлишларини эътироф этадилар.

2. Ҳар бир иштирокчи-давлат мазкур Протоколни ратификация қилаётганида ёки унга қўшилаётганида, ўзининг миллий қуроли кучлари сафига ихтиёрий тарзда қақиривга рухсат этилган энг кичик ёшни кўрсатувчи ва бундай қақирив зўраки ёки мажбурий тарзда амалга оширилмаслигини таъминлаш учун кўрилган ҳимоя чораларни баён этувчи мажбурий бўлган декларацияни

сақлаш учун топширади.

3. Ўзининг миллий қуролли кучлари сафига 18 ёшдан кичик шахсларни ихтиёрий тарзда чақиришга рухсат этган иштирокчи-давлатлар энг камида қуйидагиларни таъминловчи ҳимоя чораларини кўрадилар:

а) Бундай чақирув ҳақиқатда ҳам ихтиёрий тарзда амалга оширилишини;

б) Бундай чақирув шахснинг ота-онаси ёки қонуний васийнинг англанган розилиги билан амалга оширилишини;

с) Бундай шахслар ҳарбий хизматнинг мажбуриятлари ҳақида тўлиқ хабардор бўлишини;

д) Бундай шахслар миллий ҳарбий хизматга қабул қилинишдан олдин ёшини тасдиқловчи ишончли исбот келтиришларини.

4. Ҳар бир иштирокчи-давлат ҳар қандай вақтда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби номига тегишли хабарнома юбориш орқали ўзининг декларациясини кучайтириши мумкин. Бу ҳақда Бош котиб барча иштирокчи-давлатларни хабардор қилади. Бош котиб бундай хабарномани олган кундан бошлаб у кучга киради.

5. Мазкур модданинг 1-бандида кўзда тутилган ёшни ошириш талаби Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг 28 ва 29 моддаларига мувофиқ иштирокчи-давлатнинг қуролли кучлари қошида ёки назорати остида бўлган ўқув муассасаларга қўлланилмайди.

4-модда

1. Давлатнинг қуролли кучлари таркибига кирмайдиган қуролли гуруҳлар, ҳеч қандай ҳолатда, 18 ёшга тўлмаган шахслардан ҳарбий ҳаракатларда фойдаланиши ёки уларни ёллаши мумкин эмас.

2. Иштирокчи-давлатлар болаларни бундай ёллаш ёки улардан фойдаланишнинг олдини олиш мақсадида барча

мумкин бўлган чораларни кўрадилар, шу жумладан, бундай амалиётни тақиклаш ва жиноят деб топилиши учун зарур ҳуқуқий чораларни кўрадилар.

3. Ушбу модданинг қўлланилиши қуролли можаролардаги ҳеч бир томоннинг ҳуқуқий мақомига таъсир этмайди.

5-модда

Ушбу Протоколнинг ҳеч бир қондаси иштирокчи-давлат қонунда ёки ҳалқаро шартномалар ва ҳалқаро гуманитар ҳуқуқда мавжуд бўлган бола ҳуқуқларининг ижобий тарзда амалга оширилишига кўмаклашувчи қоидаларга тўсқинлик қилади деб талқин қилинмайди.

6-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат ўзининг юрисдикцияси чегарасида мазкур Протокол қоидаларини самарали бажарилишини ва ҳаётга тадбиқ этилишини таъминлаш учун барча зарур бўлган ҳуқуқий, маъмурий ва бошқа чораларни кўради.

2. Иштирокчи-давлатлар мазкур Протоколнинг қоидалари ва принципларини катталарга ва болаларга кенг тарзда маълум қилиш ва тегишли усуллар ёрдамида тарғиб қилиш мажбуриятини ўз зиммасига оладилар.

3. Иштирокчи-давлатлар ўзининг юрисдикцияси чегарасида мазкур Протоколга номувофиқ тарзда ҳарбий чақирувга чақирилган ёки ҳарбий ҳаракатларда фойдаланилган шахсларни демобилизация қилиниши ёки хизматдан озод қилинишини таъминлаш учун барча мумкин бўлган чораларни кўрадилар. Иштирокчи давлатлар, зарур ҳолларда, бундай шахсларнинг жисмоний ва психологик тикланиши ва ижтимоий реинтеграцияси учун зарур бўлган барча ёрдамни амалга оширадилар.

7-модда

1. Иштирокчи-давлатлар ушбу Протоколнинг бажарилиши соҳасида, хусусан Протоколга номувофиқ бўлган ҳар қандай фаолиятнинг олдини олиш ва Протоколга номувофиқ бўлган ҳаракатлар оқибатида жабрланган шахсларнинг реабилитацияси ва ижтимоий реинтеграцияси соҳасида ҳамкорлик қиладилар, шу жумладан, техник ҳамкорлик ва молиявий ёрдам орқали. Бундай ёрдам ва ҳамкорлик тегишли иштирокчи-давлатлар ва ҳалқаро ташкилотлар билан маслаҳатлашган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

2. Шундай ёрдам кўрсатиш имконига эга иштирокчи-давлатлар бундай ёрдамни мавжуд кўп томонлама, икки томонлама ёки бошқа дастурлар орқали ёки, хусусан, Бош Ассамблея қоидаларига мувофиқ ташкил қилинган ихтиёрий бадаллар жамғармаси орқали амалга оширадилар.

8-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат, ушбу Протокол унга нисбатан кучга кирганидан кейин икки йил ичида унинг қоидаларини бажариш борасида кўрилган чоралар тўғрисида, хусусан, чақирув ва иштирок этиш тўғрисидаги қоидаларини бажариш борасидаги чоралар ҳақида муфассал ахборот берувчи маърузани Бола ҳуқуқлари бўйича қўмига тақдим этади.

2. Муфасал маъруза тақдим этилаганидан кейин ҳар бир иштирокчи-давлат, Конвенциянинг 44-моддасига мувофиқ Бола ҳуқуқлари бўйича қўмига тақдим этиладиган кейинги маърузаларига Протоколнинг бажарилиши борасида янги маълумотларни киритади. Протоколда иштирокчи бошқа давлатлар маърузани ҳар беш йилда тақдим этадилар.

3. Бола ҳуқуқлари бўйича қўмига иштирокчи-давлатлардан ушбу Протоколнинг бажарилишига тааллуқли

бўлган қўшимча маълумотларни талаб қилиши мумкин.

9-модда

1. Ушбу Протокол Конвенцияда иштирок этувчи ёки Конвенцияни имзолаган ҳар бир давлатга имозолаш учун очикдир.

2. Ушбу Протокол ратификация қилинади ва ҳар қандай давлатнинг қўшилиши учун очикдир. Ратификация ёки қўшилиш ҳужжатлари Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котибига сақлаш учун топширилади.

3. Бош котиб Конвенция ва Протоколнинг депозитарийи сифатида Конвенцияда иштирок этувчи ва Конвенцияни имзолаган барча давлатларни 3-моддага мувофиқ сақланишга топширилган ҳар бир декларация ҳужжатлари ҳақида хабардор қилади.

10-модда

1. Ушбу Протокол ўнинчи ратификация ёки қўшилиш тўғрисидаги ҳужжат сақланишга топширилган санадан кейин уч ой ўтгач кучга киради.

2. Мазкур Протокол у кучга кирганидан кейин уни ратификация қиладиган ёки унга қўшиладиган ҳар бир давлат учун унинг ратификация ёки қўшилиш тўғрисидаги ҳужжати сақланишга топширилган санадан кейин бир ой ўтгач кучга киради.

11-модда

1. Ҳар қандай иштирокчи-давлат мазкур Протоколни ҳар қандай вақтда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига ёзма хабарнома юбориш орқали денонсация қилиши мумкин. Бош котиб хабарномани олгач, Конвенцияда иштирок этувчи ва Конвенцияни имзолаган барча давлатларни бундан хабардор қилади. Денонсация

Бош котиб томонидан хабарнома олинган санадан кейин бир йил ўтгач кучга киради. Бироқ, агар бир йиллик муддат тугуйдиган куни иштирокчи-давлат қуролли можарода иштирок этаётган бўлса, шу қуролли можаро тугагунча денонсация кучга кирмайди.

2. Бундай денонсация иштирокчи-давлатни ушбу Протоколдан келиб чиқадиган мажбуриятларидан, яъни денонсация кучга киришидан олдин содир этган ҳар қандай ҳаракатлари бўйича мажбуриятларидан озод этмайди. Шунингдек, бундай денонсация денонсация кучга киришидан олдин Бола ҳуқуқлари бўйича қўмита томонидан кўрилиши бошланган ҳар қандай масаланинг кўрилишини давом эттиришга монелик қилмайди.

12-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат ўзгартириш киритишни таклиф қилиши ва бу таклифни Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига тақдим этиши мумкин. Бош котиб таклиф этилган ўзгартириш ҳақида иштирокчи-давлатларга хабар беради ҳамда улардан мазкур таклифларни кўриб чиқиш ва уларни овозга қўйиш мақсадида конференция чақирилишига нисбатан ўз фикрини билдиришини сўрайди. Агар хабар етказилган санадан кейин тўрт ой ичида иштирокчи-давлатларнинг энг камида учдан бир қисми шундай конференция чақириш истагини билдирса, шунга биноан, Бош котиб Бирлашган Миллатлар Ташкилоти раҳнамолигида шундай конференцияни чақиради. Конференцияда иштирок этаётган ва овоз бераётган иштирокчи-давлатларнинг кўпчилиги томонидан қабул қилинган ўзгартириш Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясига тасдиқланиш учун тақдим этилади.

2. Мазкур модданинг 1-бандига мувофиқ қабул қилинган ўзгартириш Бош Ассамблея томонидан

тасдиқланганиши билан ва иштирокчи-давлатларнинг учдан икки қисми томонидан қабул қилиниши билан кучга киради.

3. Ўзгартириш кучга киргандан кейин уни қабул қилган иштирокчи-давлатлар учун мажбурий бўлиб қолади, бошқа иштирокчи-давлатлар учун эса мазкур Протоколнинг қоидалари ва ҳар қандай олдинги қабул қилинган ўзгартиришлар мажбурий ҳисобланади.

13-модда

1. Ушбу Протокол Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг архивларида сақланади ва унинг арабча, хитойча, инглизча, французча, русча ва испанча матнлари бир хил кучга эга.

2. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош қотиби мазкур Протоколнинг тасдиқланган нусхаларини барча иштирокчи-давлатларга ва Конвенцияни имзолаган барча давлатларга жўнатади.

**БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ КОНВЕНЦИЯГА
ДОИР, БОЛАЛАР САВДОСИ, БОЛАЛАР
ФОҲИШАБОЗЛИГИ ВА БОЛАЛАР
ПОРНОГРАФИЯСИГА ТААЛЛУҚЛИ
ФАКУЛЬТАТИВ ПРОТОКОЛ**

2000 йил 25 майда

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан

Бош Ассамблеянинг

A/RES/54/263-Резолюцияси билан қабул қилинган

ва

2002 йил 18 январда кучга кирган

Ўзбекистон Республикаси

**2008 йил 11 декабрдаги №ЎЗҚ-188 Қонуни билан
мазкур Протоколга қўшилган**

Ушбу Протоколда иштирокчи-давлатлар,

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг мақсадларига эришишга ва унинг қоидаларини, хусусан, 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 ва 36-моддаларининг бажарилишига кўмаклашиш учун иштирокчи-давлатлар бола савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографияси амалиётидан болани ҳимоясини кафолатлаш бўйича кўришлари шарт бўлган чора-тадбирларни кенгайтириш мақсадга мувофиқ бўлишини эътиборга олиб,

Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияда, боланинг иқтисодий эксплуатациядан ва бола учун хавфли бўлиши мумкин бўлган ёки боланинг таълим олишига ҳалақит қиладиган ёхуд боланинг соғлиғига, унинг жисмоний, ақлий, маънавий, ахлоқий ёки ижтимоий ривожланишига зарар қиладиган ҳар қандай ишни бажаришдан ҳимояланиш ҳуқуқи тан олинганлигини эътироф этиб,

Болалар савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографиясини кўзлаган болалар ҳалқаро траффиғи

сезиларли даражада ўсаётганидан ташвишланиб,

Болалар савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографиясини бевосита кучайтирадиган, болалар учун алоҳида ҳавфли бўлган, секс-туризм амалиётининг кенг тарқалишидан ва унинг давом этаётганлигидан чуқур ташвишланиб,

Болаларнинг алоҳида заиф гуруҳлари, жумладан, қиз болаларнинг сексуал эксплуатацияга дучор бўлиш эҳтимоллиги анча катта эканлигини ҳамда сексуал эксплуатацияга дучор қилинганлар орасида қиз болалар кўпчиликини ташкил қилишини тан олиб,

Интернетда ва бошқа ривожланиб келаётган технологиялар орқали бола порнографияси тарқалишининг ўсишидан ташвишга тушган ҳолда, 1999 йилда Венада бўлиб ўтган Интернетда бола порнографиясининг тарқалишига қарши кураш бўйича Халқаро конференцияни, хусусан, унинг бола порнографияси маҳсулотларини ишлаб чиқиш, тарқатиш, экспорт қилиш, узатиш, импорт қилиш, қасдан сақлаш ва реклама қилиш жиноят деб бутун жаҳон бўйича эълон қилишга чақирувчи хулосасини эслатиб, ҳукуматлар ва интернет индустрияси ўртасида янада яқинроқ ҳамкорлик ва шериклик ўрнатишнинг муҳимлигига урғу бериб,

Бола савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографиясининг йўқ қилинишида, шу муаммоларга кўмаклашувчи омилларни, яъни иқтисодий қолоқлик, қашшоқлик, иқтисодий тенгсизлик, адолатсиз ижтимоий-иқтисодий тузилма, оилаларнинг нотинчлиги, таълим даражасининг пастлиги, қишлоқдан шаҳарга миграция, жинсий камситиш, катта ёшдагиларнинг масъулиятсиз шахвоний хулқи, зарарли анъанавий амалиётлар, қуролли можаролар ва болалар траффигини қамраб олувчи, кенг миқёсли ёндашув ёрдам беришига ишониб,

Бола савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографиясига бўлган истеъмолчилик талабини

камайтириш учун бу ҳақда халқнинг хабардорлигини оширадиган саъй-ҳаракатлар зарур эканлигига ишониб, ҳамда барча иштирокчилар ўртасидаги глобал ҳамкорликни ривожлантириш ва миллий даражада қонун ижросини таъминлаш чораларини кучайтириш муҳимлигига амин бўлиб,

Болалар ҳимоясига тааллуқли бўлган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар қоидалари, жумладан, Болалар ҳимояси ва давлатлараро фарзандликка олиш бўйича ҳамкорлик тўғрисидаги Гаага Конвенцияси, Халқаро бола ўғирлашнинг фуқаровий жиҳатлари тўғрисидаги Гаага Конвенцияси, Болалар ҳимояси бўйича чора-тадбирлар ва ота-оналарнинг маъсулияти масалалари бўйича юрисдикция, қўлланиладиган қонун, тан олиш, қонун ижросини таъминлаш ва ҳамкорлик тўғрисидаги Гаага конвенцияси ва Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Болалар меҳнатини таъқиқлаш ва унинг энг ёмон шакллариغا барҳам бериш бўйича шошилинч чоралар тўғрисидаги 182-Конвенция қоидаларини эътиборга олиб,

Бола ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоя қилишга йўналтирилган саъй-ҳаракатларга умумсодиқликни намоиш қилган ҳолда, Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциянинг тўла қўллаб-қувватланишидан руҳланиб,

Бола савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографиясининг олдини олиш бўйича Ҳаракат дастури қоидаларининг, 1996 йил 27-31 августда Стокгольмда бўлиб ўтган Болаларни тижорат мақсадида сексуал эксплуатация қилишга қарши Бутунжаҳон конгрессида қабул қилинган Декларация ва Ҳаракат режасининг ҳамда тегишли халқаро ташкилотларнинг бошқа шу масалага оид қарор ва тавсияларнинг бажарилиши муҳимлигини тан олиб,

Болани ҳимоялаш ва баркамол шаклланиши учун ҳар бир халқнинг анъаналари ва маданий қадриятларининг муҳимлигини тегишли даражада ҳисобга олиб,

Қуйидагилар ҳақида келишиб олдилар:

1-модда

Иштирокчи-давлатлар мазкур Протоколда кўрсатилганидек, бола савдоси, бола фоҳишабозлиги ва бола порнографиясини тақиқлайдилар.

2-модда

Ушбу Протокол мақсадлари учун:

а) «болалар савдоси» - ҳақ олиш эвазига ёки бошқа шаклда қопланадиган фойда эвазига ҳар қандай шахс ёки бир гуруҳ шахслар томонидан болани бошқа шахсга ёки бир гуруҳ шахсларга беришни кўзлаган ҳар қандай ҳаракат ёки битимни англатади;

б) «бола фоҳишабозлиги» - ҳақ олиш эвазига ёки бошқа шаклда қопланадиган фойда эвазига болани сексуал мақсадларда ишлатишни англатади;

с) «бола порнографияси» - боланинг ҳақиқий ёки уюштирилган очиқ сексуал фаолиятдаги иштирокини ҳар қандай воситалар орқали акс эттирувчи тасвирни, ёки асосан сексуал мақсадлар учун боланинг жинсий аъзоларини акс эттирувчи ҳар қандай тасвирни англатади.

3-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат, ҳеч бўлмаганда куйидаги ҳаракат ва фаолиятлар, булар миллий ёки халқаро миқёсда ёки бир шахс томонидан ёки уюшган гуруҳлар томонидан содир этилишидан қатъий назар, унинг жиноят ҳуқуқи томонидан тўлиқ қамраб олишини таъминлайди:

а) 2-моддада таърифланган болалар савдоси мазмунидан келиб чиққан ҳолда:

і) куйидаги мақсадлар учун ҳар қандай воситалар орқали болани таклиф қилиш, етказиб бериш ёки қабул қилиш:

а. болани сексуал эксплуатация қилиш;

в. фойда олиш учун бола органларини кўчириш;

с. болани мажбурий меҳнатга жалб қилиш;

ii) фарзандликка олиш соҳасида қўлланиладиган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар қоидаларини бузиш орқали болани фарзандликка олиш учун номувофик тарзда, воситачи сифатида, кўнишга мажбурлаш;

б) 2-моддада таърифланган бола фоҳишабозлиги учун болани таклиф қилиш, олиш, етказиб бериш ёки бола билан таъминлаш;

с) 2-моддада таърифланган бола порнографиясини юқорида келтирилган мақсадлар учун ишлаб чиқиш, тақсимлаш, тарқатиш, импорт ва экспорт қилиш, таклиф қилиш, сотиш ёки сақлаш.

2. Шу каби қоидалар, иштирокчи-давлатнинг миллий қонунчилиги қоидалари инобатга олинган ҳолда, юқорида келтирилган ҳар қандай ҳаракатни содир этишни мўлжаллаган ҳаракатга нисбатан ва юқорида келтирилган ҳар қандай ҳаракатда иштирок этганликка нисбатан қўлланилади.

3. Ҳар бир иштирокчи-давлат бу каби жиноятлар учун, уларнинг оғирлик даражасини ҳисобга олган ҳолда, тегишли жазо чораларини кўзда тутди.

4. Ҳар бир иштирокчи давлат ўзининг миллий қонунчилиги қоидаларини инобатга олган ҳолда, мазкур модданинг 1-қисмида белгиланган жиноятлар учун юридик шахсларнинг жавобгарлигини ўрнатиш учун, тегишли ҳолларда, чора-тадбирлар кўради. Иштирокчи-давлатнинг ҳуқуқий принциплари инобатга олинган ҳолда, юридик шахсларнинг бундай жавобгарлиги жинойий, фуқаровий ёки маъмурий бўлиши мумкин.

5. Иштирокчи-давлатлар, болани фарзандликка олиш ҳаракатига жалб қилинган барча шахслар қўлланиладиган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар қоидаларига мувофиқ тарзда ҳаракат қилишларини кафолатлаш учун барча тегишли ҳуқуқий ва маъмурий чоралар кўрадилар.

4-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат 3-модданинг 1-қисмида кўзда тутилган жиноятларга нисбатан, агар бундай жиноятлар унинг ҳудудида ёки ушбу давлатда рўйхатга олинган денгиз ёки ҳаво кемаси бортида содир этиладиган бўлса, ўз юрисдикциясини ўрнатиш учун зарур бўлган чораларни кўради.

2. Ҳар бир иштирокчи-давлат 3-модданинг 1-қисмида кўзда тутилган жиноятларга нисбатан куйидаги ҳолларда ўз юрисдикциясини ўрнатиш учун зарур бўлган чораларни кўриши мумкин:

а) агар жиноятда гумон қилинувчи мазкур давлатнинг фуқароси ёки унинг ҳудудида доимий яшаш жойига эга шахс бўлса;

б) агар жабрланувчи мазкур давлатнинг фуқароси бўлса.

3. Ҳар бир иштирокчи-давлат, шу тариқа, юқорида келтирилган жиноятларга нисбатан, агар жиноятда гумон қилинувчи ўз давлатнинг ҳудудида бўлса ва бу давлат ушбу жиноят ўз фуқароларидан бири томонидан содир қилинганлиги асосида уни бошқа иштирокчи-давлатга экстрадиция қилмаётган бўлса, ўз юрисдикциясини ўрнатиш учун зарур бўлган чораларни кўради.

4. Мазкур Протокол миллий қонунчилик қоидаларига мувофиқ тарзда қўлланиладиган ҳар қандай жиноий юрисдикцияни истисно қилмайди.

5-модда

1. 3-модданинг 1-қисмида кўзда тутилган жиноятлар, иштирокчи-давлатлар ўртасида мавжуд бўлган ҳар қандай экстрадиция тўғрисидаги шартномага экстрадиция қилинишни келтириб чиқарадиган жиноятлар сифатида киритилади деб ҳисобланади ҳамда бундай шартномаларда белгиланган шартларга мувофиқ давлатлар ўртасида

кейинчалик тузиладиган экстрадиция тўғрисидаги ҳар бир шартномага экстрадиция қилинишни келтириб чиқарадиган жиноятлар сифатида киритилади.

2. Агар, шартнома мавжудлигига асосланиб экстрадиция қиладиган иштирокчи-давлат ўзи билан экстрадиция тўғрисида шартномага эга бўлмаган бошқа давлатдан экстрадиция тўғрисида илтимоснома олса, у ҳолда мазкур Протоколни бундай жиноятларга нисбатан экстрадиция қилиш учун қонуний асос деб ҳисоблаши мумкин. Экстрадиция илтимоснома олган давлатнинг қонунда белгилаб қўйилган шартларга мувофиқ амалга оширилади.

3. Шартнома мавжудлигига асосланмай экстрадиция қиладиган иштирокчи-давлатлар, бундай жиноятларни экстрадиция қилинадиган жиноятлар сифатида ўзаро тан оладилар ва илтимоснома олган давлатнинг қонунда белгилаб қўйилган шартларга мувофиқ амалга оширадилар.

4. Бундай жиноятлар, иштирокчи-давлатлар ўртасидаги экстрадиция мақсадлари учун, нафақат улар содир этилган жойда, балки, давлатларнинг 4-моддага мувофиқ ўз юрисдикцияларини ўрнатишга мажбур бўлган ҳудудларида ҳам агар содир этилса кўрилади.

5. Агар экстрадиция тўғрисидаги илтимоснома 3-модданинг 1-қисмида кўзда тутилган жиноятга нисбатан сўралган бўлса, ва илтимоснома олган иштирокчи-давлат жиноятчининг фуқаролиги асосида уни экстрадиция қилмаса ёки қилишни хоҳламаса, унда мазкур иштирокчи-давлат ушбу ишни ваколатли органларга жиноят ишини кўзғатиш мақсадида топшириш учун тегишли чораларни кўради.

6-модда

1. Иштирокчи-давлатлар 3-модданинг 1-қисмида белгиланган жиноятлар бўйича бошланган тергов ҳаракатлари ёки экстрадиция ёки жиноят ишларини амалга

ошириш борасида бир-бирларига юқори даражали ёрдам кўрсатадилар, шу жумладан, шу процессуал ҳаракатларни амалага ошириш учун зарур бўлган далилларни олиш борасида ёрдам қиладилар.

2. Иштирокчи-давлатлар, ўзаро мавжуд бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай шартномаларга ёки бошқа ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги келишувларга асосланган ҳолда, мазкур модданинг 1-қисмига мувофиқ ўз зиммасига олган мажбуриятларини бажарадилар. Агар бундай шартномалар ёки келишувлар мавжуд бўлмаса, унда иштирокчи-давлатлар ўзларининг миллий қонунларига биноан бир-бирларига ёрдам кўрсатадилар.

7-модда

Иштирокчи-давлатлар ўзларининг миллий қонунчилиги қоидаларини инobatга олган ҳолда:

а) тегишли ҳолларда қуйидагиларнинг олиб қўйилиши ёки мусодара қилинишини таъминлайдиган чора-тадбирлар кўрадилар:

i) мазкур Протоколда кўзда тутилган жиноятларни содир этиш учун ишлатиладиган, материал, маблағ ва бошқа ускуналар каби буюмларни;

ii) бундай жиноятларни содир этиш эвазига олинган фойдани;

б) бошқа иштирокчи-давлатнинг «а» кичик бандда кўзда-тутилган буюмларини ёки фойдани олиб қўйиш ёки мусодара қилиш талабномасини бажарадилар;

с) бундай жиноятларни содир этиш мақсадида ишлатиладиган иншоотларни вақтинча ёки бутунлай ёпиб қўйишга қаратилган чораларни кўрадилар.

8-модда

1. Иштирокчи-давлатлар мазкур Протокол томонидан ман этилган амалиётда жабрланган болаларнинг ҳуқуқ ва

манфаатларини жиноят процессининг барча босқичларида ҳимоя қилиш учун тегишли чоралар кўрадилар, хусусан қуйидаги йўллар орқали:

а) жабрланган болаларнинг заифлигини тан олиш орқали ва уларнинг махсус эҳтиёжларини, жумладан, уларнинг гувоҳ сифатидаги махсус эҳтиёжларини тан олиш мақсадида шу соҳадаги тартибни мослаштириш орқали.

б) жабрланган болаларни уларнинг ҳуқуқлари, роли ва иш жараёнининг моҳияти, муддати ва босқичлари ҳамда уларнинг ишлари бўйича чиқарилган қарорлар тўғрисида хабардор қилиш орқали;

с) иш жараёнида жабрланган болаларнинг манфаатларига таъсир қиладиган масалалар кўрилган ҳолларда, уларнинг ўз қарашлари, эҳтиёжлари ва муаммолари миллий қонуннинг процессуал нормаларига мувофиқ тарзда баён қилиниши ва кўриб чиқилиши учун имконият яратиш орқали;

д) жабрланган болаларга суд процессининг барча босқичларида тегишли ёрдам хизматларини кўрсатиш орқали;

е) жабрланган болаларнинг шахсини ва шахсий ҳаётини тегишлича ҳимоялаш орқали ҳамда жабрланган болаларни шахсини аниқлашга олиб келиши мумкин бўлган маълумотларни ноўрин тарқалиб кетишини олдини олиш учун миллий қонунга мувофиқ чора-тадбирлар кўриш орқали;

ф) жабрланган болалар ҳамда уларнинг оилалари ва улар номидан қатнашаётган гувоҳларни лозим ҳолларда пўписа қилиш ва ўч олиш ҳаракатларидан ҳимоя қилиш орқали;

г) жабрланган болаларга компенсация бериш тўғрисидаги ишлар бўйича қарор чиқаришда ва шу қарорларни ёки фармойишларни ижросида ассосиз кечиктирилишига йўл қўймаслик орқали.

2. Иштирокчи-давлатлар жабрланувчининг ҳақиқий

ёши ноаниқлиги жиноят тергов ишларини бошлашга, жумладан, жабрланувчининг ёшини аниқлашга қаратилган тергов ишларини бошлашга тўсқинлик қилмаслигини таъминлайдилар.

3. Иштирокчи-давлатлар мазкур Протоколда таърифланган жиноятлардан жабрланган болаларга нисбатан жиноят-процессуал тизим томонидан амалга ошириладиган муомалада энг аввало боланинг олий манфаатлари ҳисобга олинишини таъминлайдилар.

4. Иштирокчи-давлатлар, ушбу Протоколга мувофиқ таъқиқланган жиноятлар оқибатида жабрланган болалар билан ишлайдиган шахсларни тегишли тайёргарликдан, хусусан, ҳуқуқий ва психологик тайёргарликдан ўтказиш учун чора-тадбирлар кўрадилар.

5. Иштирокчи-давлатлар, лозим ҳолларда, шу каби жиноятларнинг олдини олиш фаолияти билан шуғулланувчи ва/ёки шу каби жиноятлар оқибатида жабрланганларни ҳимоя ва реабилитация қилиш билан шуғулланувчи ташкилотларнинг ва/ёки шахсларнинг шахсий даҳлсизлигини ва ҳимоясини таъминлаш учун чора-тадбирлар кўрадилар.

6. Ушбу модданинг қоидалари, айбланувчининг адолатли ва холис суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқларига путур етказди ёки зид келади, деб талқин қилинмайди.

9-модда

1. Иштирокчи-давлатлар мазкур Протоколда кўзда тутилган жиноятларнинг олдини олиш мақсадида қонунлар, маъмурий чоралар, ижтимоий стратегиялар ва дастурлар қабул қилиши ёки уларни кучайтириши, амалга ошириши ва тарғиб қилиши керак. Асосий эътибор, бундай амалиётга ўта заиф бўлган болаларнинг ҳимоясига қаратилади.

2. Иштирокчи-давлатлар мазкур Протоколда кўзда тутилган жиноятларнинг олдини олиш чоралари ва уларнинг зарарли таъсирлари тўғрисида барча тегишли

воситалар орқали хабардор қилиш, таълим бериш ва ўқитиш йўли билан кенг жамоатчиликни, шунингдек болаларнинг хабардорлигини оширишда кўмаклашадилар. Иштирокчи-давлатлар, мазкур модда бўйича ўз мажбуриятларини бажаришларида, жамоатчиликнинг, хусусан, болалар ва жабрланган болаларнинг таълим, ўқитиш, ахборот дастурларида қатнашишларини, шу жумладан, халқаро даражада, рағбатлантиришлари лозим.

3. Иштирокчи-давлатлар бундай жиноятлар оқибатида жабрланганларга, хусусан, уларнинг тўлиқ ижтимоий реинтеграцияси ҳамда уларнинг тўлиқ жисмонан ва психологик тикланишлари учун, барча тегишли ёрдам кўрсатилишини таъминлаш мақсадида мумкин бўлган барча чораларни кўрадилар.

4. Иштирокчи-давлатлар, мазкур Протоколда кўзда тутилган жиноятлар оқибатида жабрланган барча болалар, ҳуқуқий жавобгар бўлган шахслардан етказилган зарарлар учун, ҳеч қандай камситишларсиз, компенсация олиш бўйича тегишли процедуралардан фойдаланишларини таъминлайдилар.

5. Иштирокчи-давлатлар, мазкур Протоколда кўзда тутилган жиноятларни реклама қилувчи материалларнинг ишлаб чиқарилиши ва тарқатилишини амалий таъқиқланишига қаратилган тегишли чоралар кўрадилар.

10-модда

1. Иштирокчи-давлатлар болалар савдоси, бола фоҳишабозлиги, бола порнографияси ва бола секс туризми билан боғлиқ жиноятлар учун жавобгар шахсларни жазолаш, уларга нисбатан суриштирув, тергов ишларини, суд таъқибини амалга ошириш ва бундай жиноятларнинг олдини олиш мақсадида кўп томонлама, минтақавий ва икки томонлама шартномалар тузиш орқали халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш бўйича барча зарур чораларни кўрадилар. Иштирокчи-давлатлар, шунингдек, ўзларининг

ҳокимият органлари, миллий ва халқаро нодавлат ташкилотлар ҳамда халқаро ташкилотлар ўртасида халқаро ҳамкорлик ва мувофиқлаштириш ишларига ҳам кўмаклашадилар.

2. Иштирокчи-давлатлар жабрланган болаларга уларнинг жисмоний ва психологик тикланишлари, ижтимоий реинтеграция ва репатриацияси соҳасида ёрдам беришга йўналтирилган халқаро ҳамкорликка кўмаклашадилар.

3. Иштирокчи-давлатлар болалар савдоси, бола фоҳишабозлиги, бола порнографияси ва бола секс туризмга болаларни жалб қилинишини осонлаштируви - қашшоқлик ва иқтисодий қолоқлик каби асосий сабабларини йўқ қилишга йўналтирилган халқаро ҳамкорликни кучайтиришга кўмаклашадилар.

4. Иштирокчи-давлатлар, ўз имкониятидан келиб чиқиб, мавжуд кўп томонлама, минтақавий, икки томонлама ёки бошқа дастурлар доирасида молиявий, техник ва бошқа ёрдам кўрсатадилар.

11-модда

Ушбу Протоколнинг ҳеч бир қоидаси, бола ҳуқуқларини яхшироқ амалга ошишига ёрдам берувчи ҳар қандай қоидаларга салбий таъсир қилмайди, ва ушбу қоидалар қуйидагиларда ўз аксини топган бўлиши мумкин:

а) иштирокчи-давлатнинг қонунида;

б) ушбу иштирокчи-давлат учун кучда бўлган халқаро ҳуқуқ нормаларида.

12-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат, ушбу Протокол унга нисбатан кучга кирганидан кейин икки йил ичида унинг қоидаларини бажариш борасида кўрилган чоралар тўғрисида муфассал ахборот берувчи маърузани Бола ҳуқуқлари бўйича қўмига тақдим этади.

2. Муфассал маъруза тақдим этилаганидан кейин ҳар бир иштирокчи-давлат, Конвенциянинг 44-моддасига мувофиқ Бола ҳуқуқлари бўйича қўмига тақдим этиладиган кейинги маърузаларига Протоколнинг бажарилиши борасида янги маълумотларни киритади. Протоколда иштирокчи бошқа давлатлар маърузани ҳар беш йилда тақдим этадилар.

3. Бола ҳуқуқлари бўйича қўмига иштирокчи-давлатлардан ушбу Протоколнинг бажарилишига тааллуқли бўлган қўшимча маълумотларни талаб қилиши мумкин.

13-модда

1. Ушбу Протокол Конвенцияда иштирок этувчи ёки Конвенцияни имзолаган ҳар бир давлатга имозолаш учун очикдир.

2. Ушбу Протокол ратификация қилинади ва Конвенцияда иштирок этувчи ёки Конвенцияни имзолаган ҳар бир давлатнинг қўшилиши учун очикдир. Ратификация ёки қўшилиш ҳужжатлари Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош котибига сақлаш учун топширилади.

14-модда

1. Ушбу Протокол ўнинчи ратификация ёки қўшилиш тўғрисидаги ҳужжат сақланишга топширилган санадан кейин уч ой ўтгач кучга киради.

2. Мазкур Протокол у кучга кирганидан кейин уни ратификация қиладиган ёки унга қўшиладиган ҳар бир давлат учун унинг ратификация ёки қўшилиш тўғрисидаги ҳужжати сақланишга топширилган санадан кейин бир ой ўтгач кучга киради.

15-модда

1. Ҳар қандай иштирокчи-давлат мазкур Протоколни ҳар қандай вақтда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига ёзма хабарнома юбориш орқали денонсация

килиши мумкин. Бош котиб хабарномани олгач, Конвенцияда иштирок этувчи ва Конвенцияни имзолаган барча давлатларни бундан хабардор қилади. Денонсация Бош котиб томонидан хабарнома олинган санадан кейин бир йил ўтгач кучга киради.

2. Бундай денонсация иштирокчи-давлатни ушбу Протоколдан келиб чиқадиган мажбуриятларидан, яъни денонсация кучга киришидан олдин содир этган ҳар қандай жинояти бўйича жавобгарликдан озод этмайди. Шунингдек, бундай денонсация денонсация кучга киришидан олдин Бола ҳуқуқлари бўйича қўмита томонидан кўрилиши бошланган ҳар қандай масаланинг кўрилишини давом эттиришга монелик қилмайди.

16-модда

1. Ҳар бир иштирокчи-давлат ўзгартириш киритишни таклиф қилиши ва бу таклифни Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибига такдим этиши мумкин. Бош котиб таклиф этилган ўзгартириш ҳақида иштирокчи-давлатларга хабар беради ҳамда улардан мазкур таклифларни кўриб чиқиш ва уларни овозга қўйиш мақсадида конференция чақирилишига нисбатан ўз фикрини билдиришини сўрайди. Агар хабар етказилган санадан кейин тўрт ой ичида иштирокчи-давлатларнинг энг камида учдан бир қисми шундай конференция чақириш истагини билдирса, шунга биноан, Бош котиб Бирлашган Миллатлар Ташкилоти раҳнамолигида шундай конференцияни чақиради. Конференцияда иштирок этаётган ва овоз бераётган иштирокчи-давлатларнинг кўпчилиги томонидан қабул қилинган ўзгартириш Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясига тасдиқланиш учун такдим этилади.

2. Мазкур модданинг 1-бандига мувофиқ қабул қилинган ўзгартириш Бош Ассамблея томонидан тасдиқланиши билан ва иштирокчи-давлатларнинг учдан

икки қисми томонидан қабул қилиниши билан кучга киради.

3. Ўзгартириш кучга киргандан кейин уни қабул қилган иштирокчи-давлатлар учун мажбурий бўлиб қолади, бошқа иштирокчи-давлатлар учун эса мазкур Протоколнинг қоидалари ва ҳар қандай олдинги қабул қилинган ўзгартиришлар мажбурий ҳисобланади.

17-модда

1. Ушбу Протокол Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг архивларида сақланади ва унинг арабча, хитойча, инглизча, французча, русча ва испанча матнлари бир хил кучга эга.

2. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби мазкур Протоколнинг тасдиқланган нусхаларини барча иштирокчи-давлатларга ва Конвенцияни имзолаган барча давлатларга жўнатади.

БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ТУҒРИСИДАГИ
КОНВЕНЦИЯ ВА УНИНГ
ФАКУЛЬТАТИВ ПРОТОКОЛЛАРИ

Дизайнер Р.Р. Юлдашев

Босишга рухсат этилди 04.01.2009. Бичими А5
Адади 2000 нусха. Буюртма № 3107

Ксерокопия "Амалий Алоқалар Маркази" МЧЖ чоп этилди.
Лиз. №10-1500, 100015, Тошкент шаҳар, Шахрисабз кўчаси 16А.

